

lluc

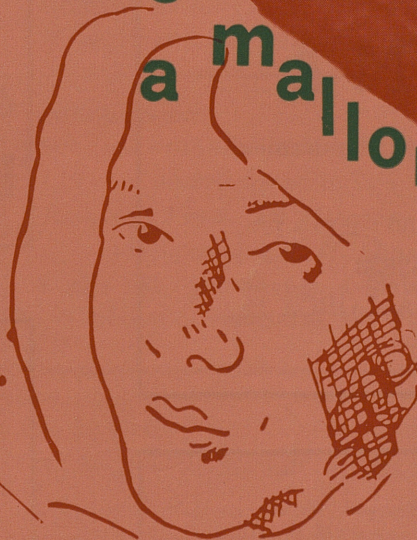
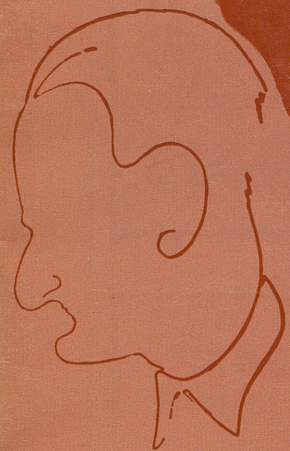
setembre

73

el

noucentisme

a mallorca

abeurau de benzina el vostre cotxe
allà on els vostres padrins abeuraven les bísties

Estació de servei LLUC (Escorca) al Coll de la Bataia

pròxima construcció

FAIXES REINA

Josep Tous Ferrer, 1 — Tel. 216033
PALMA DE MALLORCA

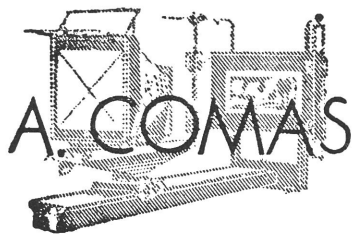
Banderins

SALMA

Escuts, insígnies i calcomanies

Eusebi Estada, 150 - 2.^{on} - 1.^a
Telèf. 252633
PALMA DE MALLORCA

Fotogravats

Reproducció de transparències en color
Missió, 61 interior - Tel. 213952 - Palma

Cada poble
llaura
el seu futur

**¿ENCARA NO SOU SOCI
D'OBRA CULTURAL BALEAR?**

D'UNA MALA FOTOGRAFIA
FEIM UN BON RETRAT

FOTOGRAFIA RUL·LAN

Gral. Goded, 10
Davant la Diputació — PALMA

MAGATZEMS SALVAT, S. A.

Colón, 2, 4 i 10
PALMA DE MALLORCA

Sumari

PRIMERA PÀGINA

Reflexions sobre la televisió, *per J. A. Casadevall*

L'ESGLÉSIA NOSTRA:

Grandeses i límits del Santuari de Lluc, *per M. Soler* 3

TEXTOS:

Conversa amb Miquel Arbona, *per Jaume Terrassa* . 6

Notes sobre el teatre de Llorenç Villalonga, *per J. M.*

Benet 9

Per una escola «en» català, *per Pere Pons i Clar* . 12

Quatre cartes de B. Rosselló-Pòrcel i un apèndix,
per C. J. Guardiola 14

L'altra cara del turisme, *per Antoni Tarabini* . . 17

Quatre poetes francesos 18

ESQUEIXOS

Record de Joaquim Verdaguer, *per Llorenç Villalonga* 19

PAPERS D'ANTANY

Miquel Ferrà, noucentista, *per Damià Ferrà-Ponç* . 20

NOTICIARIS:

Art, *per «Crònica de Tres»* 24

Llibres: Activitats editorials, *per D. F. P.* . . . 25

Rosa dels Vents: De Menorca: El bisbe Miquel, o el centrisme, per J. M. Quintana 26

L'Església que navega a Mallorca: De catequesi i llengües vernacles, *per Pere Llabrés i Martorell* 27

LLUC

Revista mensual. Any LIII - n.º 629, Setembre 1973

Direcció i Administració: PP. MISSIONERS DELS SS. CORS
C/. de la Pau, 3 (Ciutat de Mallorca) Tel. 21 23 56 - Apartat n.º 619

Director: GABRIEL FUSTER I MAYANS

Conseller-Delegat: JAUME REYNÉS I MATAS

Caps de Redacció: PERE LLABRÉS I MARTORELL I JOSEP M. LLOMPART DE LA PENYA

Secretari tècnic: DAMIÀ FERRÀ-PONÇ

Administrador: GASPÀ REINÉS

Consell de Redacció: MIQUEL GAYÀ I SITJAR, GABRIEL JANER I MANILA, ISIDOR MARÍ I MAYANS, JOAN MIRALLES I MONSERAT, ISABEL MOLL I BLANES, MANUEL SOLER I PALÀ I ANTONI TARABINI.

Subscripció: 200 ptes. anuals

Estranger: 250 ptes. anuals

Preu de l'exemplar fora de subscripció: 25 ptes.

Els articles publicats en aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors.

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Si teniu intenció de comprar res de joieria, confeccions de pell, objectes propis per a obsequi, articles de viatge, perles, porcellanes, quadres d'esmalt, etc., potser tindrem exactament allò que vos interressi.

ENS SENTIREM MOLT COMPLAGUTS SI TENIU EL GUST DE VENIR, SENSE CAP COMPROMÍS PER PART VOSTRA, A VEURE LA NOSTRA SELECCIO D'ARTICLES

nacar

Jaume III, 115-119

Tel. 21 69 06 - 21 69 07 - 21 06 48

Palma de Mallorca

UNA EMPRESA AMB INDISCUTIBLE VOLUNTAT DE SERVIR BÉ TOTHOM

(Amb molt de gust vos farem un 10% de descompte si esmentau aquest anunci)

Imprimeix: SS. CC. - Balmes, 89 (Ciutat de Mallorca)

Dipòsit legal: P. M. 276-1958

PORTADA: Els pintors Marià Montesinos, Clotilde P. Fitlla, Bartomeu Seguí i Juli Ramis; els dibuixants Salvador Bonastre i J. M. Domènech figures de la vida artística mallorquina anterior a la guerra civil. Vegeu en aquest número un aplec d'articles de Miquel R. Ferrà, amb una introducció de Damià Ferrà-Ponç, sobre l'art a Mallorca. (Disseny: J. CABRER i J. SOLER).

PRIMERA PÀGINA - PRIMERA PÀGINA

Reflexions sobre la televisió

per J. A. CASCAVELL

De Nordamèrica, Meca de la televisió, ens arribà la veu d'alarma. És natural que els primers símptomes es manifestassin en aquell país amb uns dels nivells de vida —electrodomèstics, metres de tuberia, compres a terminis— més elevats del món... Econòmic? Potser sí. Tècnic? És clar. Cultural? No, de cap manera. La cultura no és una «summa» de coneixences, sinó l'assimilació d'unes quantes, elaborades, fetes substància viva i erigides en norma. No es tracta d'il·lustració, sinó de formació. Un rústic enquadrat en les seves tradicions resulta més culte que un pedant de la torre de Babel.

Als Estats Units, precisament, hom observà que els joves acostumats a la televisió mostraven un perillós allunyament de l'estudi i la lectura. La coneixença per la imatge, per la diversió, mitjançant el mínim es forç —*en dos mots i cap turment*, com ha sintetitzat Salvador Espriu en un dels seus poemes— fou una troballa de Maria Montessori, però la cèlebre pedagoga aplicava el seu mètode a infants de pocs anys incapaços de dedicar llarg temps l'atenció a un mateix tema

sense cansar-se. Els nins poden aprendre, jugant, l'abecedari i alguns rudiments d'història i aritmètica. Evidentment el mètode fallaria en la divisió de decimals o en les equacions.

La televisió —amb una pedagogia caòtica que s'estén en superfície, sense aprofundir ni arrelar com un superlatiu «Reader's Digest»— és l'enemic capital de la cultura i l'esforç continuat, sense el qual hom no arriba a dominar cap disciplina. La coneixença per la imatge, passats els sis anys, resulta altament perjudicial i antiformal. La joventut, aviciada com un gosset de fadrina vella, perd la seva simplicitat vital, la seva agudesa i es resisteix a la lectura, de text o recreativa. Desacostumat a la disciplina mental que reclamen les lletres, a què li donin tot fet, l'esperit s'anquilosa i la imaginació deixa de funcionar. Si el mite infantil dels Reis acaba en un inevitable desengany, la televisió, en canvi, pot constituir un engany pernicios i durador.

I no ens referim tan sols als programes beneïts, que abunden força. Tampoc a aqueixa espècie de cinema d'anar per casa que

representa un endarreriment de mig segle referit al cinema clàssic. Ni, en fi, a l'exigència de veure la televisió a una certa distància per no danyar la vista, fet que exigeix unes dimensions que no tenen els minúsculs pisets d'avui. La deformació més perillosa es troba en el miratge de fer creure als joves que saben què és un robot quan tan sols han entrellucat un maniquí de ferro o que es pensin conèixer alguna cosa de física nuclear perquè la petita pantalla els ha mostrat cinc boletes afegides per un filferro.

La imatge concreta amenaça desplaçar les lucubracions intel·lectuals i es fa incompatible amb la imaginació i la poesia d'on sorgeixen tant les ciències morals com les exactes sobre les quals es fonamenta la nostra civilització. Hom oblida amb massa freqüència que el cervell necessita entrenar-se com els músculs i que sense un entrenament adequat el seu desenvolupament amb prou dificultats arribarà a una plenitud. La distància entre un Sòcrates formatiu i el monstruós Gog materialista de Papini és una distància incommensurable

PRIMERA PÀGINA - PRIMERA PÀGINA

L'ESGLÉSIA NOSTRA

Grandeses i límits del Santuari de Lluc per M. SOLER I PALÀ

Unes paraules d'introducció

Agost i Setembre són portadors de festes assenyalades pel Santuari de Lluc. Bona ocasió per reflexionar en veu alta sobre algunes qüestions un tant empolsagades pel silenci que els hi ha caigut damunt. Vull escollir per aquesta reflexió dos temes principals: el paper sociopolític que representa el Santuari a Mallorca —sense cap pretensió exhaustiva ni científica— i el tipus de religiositat que hom observa a l'entorn d'aquesta santa casa. Si alguna advertència cal fer és que de test l'actitud del qui mai troba inconvenient en encensar, indiscriminadament i amb exhuberància, allò del que parla. I alhora tenc alèrgia per aquells que es dediquen a fer d'esnobistes i divideixen dissimuladament la història en l'abans i el després d'ells. Em semblen dues postures de mal gust i que convé evitar.

En primer lloc tractarem de l'aspecte polític del Santuari. I m'afany a dir que no es tracta d'una política de ministeris, ni de greus decisions, ni tampoc de les ganes de millorar (per cert tan corrents, que equivocadament s'identifiquen amb el noble art de la política). L'adjectiu polític també s'atribueix a altres realitats, entre les quals les institucions que detenen algun poder. Es comprensible, des del moment que poden influir en el que s'entén pròpiament per política.

Ja sent el retret: són ganes d'embrollar

*Visita
d'Alfons
XIII
(11.X.1930)*

això de casar ara Santuari i política. Sincerament crec que no. Ho analitzarem més endavant. I quedi clar que a mi em són tan antipàtiques les arengues polítiques a la trona com les paraules piadoses a les Corts. Però sovint la realitat és molt complicada...

Passarem després a veure el segon tema de reflexió: el tipus de religiositat que s'observa al Santuari. Sembla indiscutible que la mentalitat conciliar ha conduït la devoció a la Mare de Déu vers el caire de la discreció. Ha abalat la humilitat, la fe de Maria, ha remarcat la

seva subordinació al Crist. Però d'altra banda ens trobam amb una corrent gens negligible que destaca la potència de la Verge, que està disposada a descobrir miracles a qualsevol racó, que s'entusiasma amb les coronacions, les joies i les reparacions.

Sempre serà un fet positiu l'intent d'analitzar quins són els movils que —conscientment o no— estan darrera les aparències. Afirmar el contrari sembla sospitós d'encobrir interessos creats. Mal pot ser contrari a l'Evangeli un esforç de reflexió i lucidesa.

L'opció sociopolítica del Santuari

Un esguard superficial al trajecte històric del Santuari en els darrers trenta anys és suficient per poder afirmar que el seu prestigi es confonia de vegades amb un cert poder. Res d'estrany perquè es tractava de l'aplicació d'un esquema general —a Espanya i altres llocs— que afavoria la màxima compenetració entre Església i Estat. Dins una societat tenyida de feudalisme, les institucions eclesiàstiques esdevien inevitablement la garantia del poder constituït. Amb altres paraules es posava molt èmfasi en predicar els valors de l'autoritat, de l'orde i no tant en parlar del drets de la persona i de certes exigències bàsiques. Escric això en passat, ben conscientment. Avul les coses estan canviant. Fins i tot n'hi ha que demanen la força pels eclesiàstics «subversius» pels carrers de la capital.

Però fins no fa gaire s'acceptava una curiosa simbiosi entre l'espasa i la Creu. Els esdeveniments de la ciutat ressonaven dins les voltes de l'Església. I, al contrari, les cerimònies religioses botaven fàcilment les fronteres per instal·lar-se a la barriada. Fins a cert punt és lògica la intercomunicació entre els esdeveniments ciutadans i religiosos, doncs els subjectes són els mateixos. Però sovint es cau amb extralimitacions que fan llei i, amb el temps, ni tan sols provoquen estranyesa. Una mostra: a la Mare de Déu de Lluc tant se li ha donat gràcies perquè el Mallorca ha pujat a primera, com perquè els habitants de l'illa han estat capaços d'escanyar molts enemics traidors de la pà-

Acte marià a la Plaça de Cort, l'Escolania en primer terme (20.V.1939)

*Visita dels
Infants
Joan-Carles i
Alfons de Borbó
(27.VIII.1953)*

tria, com perquè ha minvat el reuma a l'esquena.

Tornant a l'esmentada simbiosi cal dir que el Santuari ha assaborit la mel del poder —amb totes les atenuacions que es vulgui— i en canvi ha vetlat per l'orde establert. Certament aquesta opció ha estat bastant discreta; ha consistit sobre tot en la inhibició. Les meditacions i exemples que han ressonat a les naus de l'Església han estat sempre un exemple d'alta abstracció i de mística sublim. Fullejant algunes publicacions es llegeixen títols com aquest: «L'escala de Jacob, figura de Maria», «Maria, lluna del firmament de l'Església», etc. Igualment en explicar el Magníficat s'atribueix la supèrbia dels rics i poderosos als dimonis de l'infern, mentre que els humils seran enlairats damunt les estrelles del cel (1).

No s'afronten determinats temes que poguessin —ni tan sols de lluny— originar cap mena de conflicte. Així no es nega cap veritat, és clar. Però en la pràctica què significa relegar certes idees a les golfes de l'oblit? Les sensibilitats dels temps eren diferents, d'acord; tanmateix un silenci tan profund... Hom desitjaria trobar indicis d'un recolzament decidit als més marginats (cosa que el Santuari féu a l'hora d'ajudar materialment els pelegrins, com veurem).

El capítol de la cultura autòctona

També es deixa sentir un buit. No hi ha gaire vestigis de moviments, reunions, proclames en aquest sentit. Naturalment que no s'ha de culpar els dirigents del Santuari d'una manera exclusiva. Possiblement les coses haguessin rotat d'altra manera amb una comunitat popular ben sensibilitzada. Els dirigents surten del poble al capdavant. Es allò del cercle tancat: uns callen perquè no s'els exigeix, altres no exigeixen perquè no senten el neguit de parlar.

Enmig d'aquest silenci orquestral se sent un instrument que crida desafortadament. Amb entusiasme poc comú canta les grandeses d'una Creuada i les seves relacions amb Lluç. Es tracta de la trompeteria poderosa de l'autor de «Els nostres alferes a Lluç». Ens assabenta de que els contraris són uns «perduts, bergants de La Passionària» (2). I clar, no

és estrany que més tard, transportat per la seva musa delicada ens digui: «Ah, Senyor Déu! Calia ja escanyar-los d'un pic; i férem l'entrançable gesta» (3). Retgirat per l'actuació dels catalans els anomena «apàtrides, sacrílegs, parricides i famélics» (4), mentre que, agraït, canta: «Castella, gran, maternitat fecunda» (5). Vet aquí uns petits botons de mostra.

El panorama sembla, doncs, el d'una escassa sintonització amb els problemes concrets de la gent tant en la part social com cultural. Clar que amb les explicacions i atenuants esmentats: manca de recolzament popular, altres sensibilitats i altres temps. I no es tracta de concedir benignes disculpes puix a l'hora d'ajudar els pelegrins el Santuari ho féu amb liberalitat. I quan amenaçava estroncar-se la font que feia possible aquestes atencions —les propietats— hom no es va inhibir gens ni mica.

Vist amb ulls actuals crec que la situació analitzada es pot interpretar així: la íntima interdependència Església-Estat donava alguns avantatges al Santuari i això venia a crear una mentalitat gairebé insuperable. La de que convenia que les coses canviassin el menys possible. D'altra banda, i amb tota bona intenció, el

desig de fer apostolat duia a les aliances amb els poderosos, a transgir amb situacions ambigües.

Fetes aquestes puntualitzacions, no em sembla, però, fora de lloc esbossar el següent raonament. Un Santuari ha de ser lloc d'oració. L'oració ha d'estar empeltada amb els assumptes més vitals. Altrament esdevé una creació sense cap connexió amb la tasca diària; s'estableix un divorci entre el culte i la vida. Per dir-ho amb una paraula de moda, és alienadora. La comunicació amb Déu ha de conduir a prendre consciència dels neguits que fan sofrir els germans. Qui s'inhibeix per tal de mantenir-se neutral ja es decideix, per això mateix, a mantenir la situació vigent. Es fa còmplice.

Jo m'atreveria a opinar discretament que aquesta forma de raonar va guanyant adeptes per la geografia balear i també al Santuari. En conseqüència certes actituds es modifiquen poc a poc. Naturalment que l'ideal encara està enfora, però hi ha alguns fets que tenen la seva significació. Per exemple que quasi totes les misses se celebren en la nostra llengua. Que les homilies es concretin cada vegada més i no rebutgin temes en altre temps tàcitament intocables. Hi ha indicis de que hom intenta afavorir la cultura autòctona. Ja es disposa d'un lloc digne per organitzar trobades en aquest sentit i els responsables no crec que hi posin cap obstacle quan, amb el temps, comencin a rodar aquestes idees convertides en realitats. I és sabut que l'única revista escrita en mallorquí va néixer a dalt de les muntanyes lluqueres. En un altre ordre de coses caldria citar les escoles de mallorquí fetes a l'escolania, el fet poc comú d'un cor de nins que canten bàsicament en mallorquí i per als mallorquins.

El panorama religiós

No em sembla gens temerària l'afirmació de que els mallorquins han tengut i tenen una profundíssima devoció a la Mare de Déu baix de l'advocació de Lluç.

Acte propagandístic dels joves d'Acció Catòlica (31.VIII.1941)

La Verge pelegrina, després de tornar de Compostela (VIII.1948)

Però cal reconèixer que aquesta devoció, fonamentalment digna de tota alabança, de vegades s'ha desequilibrat. Amb el tractat de teologia més complaent a la mà no es pot negar que hi ha hagut infiltracions supersticioses, que s'ha vernissat l'amor a la Mare de Déu amb sentimentalismes de poc gust i que s'ha abusat de les anècdotes miraculoses.

Aquestes desviacions que, al primer esguard, semblen del tot innocues, originen de mica en mica una mentalitat deformada. A elles cal atribuir la mania de recórrer a la Verge i de mobilitzar tots els sants quan arriba el més petit contratemps. Si un dia amenaçava l'epidèmia, o hi havia bandits pels voltants, o es morien els animals o el nin s'havia fet una nafra, la Mare de Déu estava obligada a intervenir. Si manllevàssim els papers de l'arxiu podríem citar casos ben pintorescs. I encara avui dia un observador desprevingut confondria tal volta el cambril amb un consultori sentimental o qui sap si amb un club d'aficionats que desitgen la victòria pels seus colors. I perdonau les exageracions.

Una cosa és certa: sovint el feel té el concepte de que la Verge canviarà al seu gust qualsevulla nimietat i que està sempre disposta a modificar les lleis naturals o psicològiques. Ell cerca una ajuda, una ajuda desesperada i amb escarafalls i tot. I el mòvil d'un tal comportament és la concepció de l'home com a pobre inútil, incapaç de fer res de bo, que té una única sortida: aliar-se amb els poders sobrenaturals. Una visió que no sembla gaire d'acord amb la confiança amb què Déu obsequia l'home quan el proclama l'amo de la creació.

Certes actituds són contraproduents pels qui es prenen les coses amb serietat. Que la Verge sigui motiu de gresca, o es convertesqui en parallamps, o presenti l'aglutinant per a reunir devotes confreres, o simbolitzi una pietat feminista i sentimental els hi produeix a aquestes persones un cert malestar i els hi sembla tot plegat una mica aberrant.

¿Com s'explica que li hagi passat això a la devoció a la Verge? Record haver llegit un intent d'explicació que venia a dir així: molts feels no se sabrien dir el per què de certes postures maximalistes. Però probablement sí ho sabrien els cristians més qualificats. Es tracta de reparar les injúries fetes a la Mare de Déu pels protestants i claudicadors. Medalles, Acadèmies, lletanies... són una resposta, un crit de guerra santa a les seves crítiques (i a les dels bisbes rojos, afegirla irònicament). Cal destacar —diuen— els privilegis de la Mare, és precis posar sempre més robins a la seva corona.

Devoció mariana avui

Sigui o no encertada aquesta interpretació una cosa sembla clara: plantejar polèmicament la devoció a la Mare de Déu no té sentit, no condueix a res de bo. Al contrari s'instrumentalitza una devoció molt digna, es cau dins exageracions lamentables i de mal gust.

Estic convençut que si les oracions dels feels cristians es purificassin de l'escòria que suposa el cercar —més o manco inconscientment— el poder, l'èxit i els doblers, desapareixerien moltes actituds que no en tenen gaire de religioses. Aquest ha de ser el camí. Perquè de cap manera la devoció a la Verge s'ha de considerar una mitjà per a solucionar els problemes que ens toca resoldre a nosaltres.

El Santuari és un lloc on la Mare de Déu vol ser venerada pel cristià, on es presenta baix d'una imatge i un títol especials que parlen més directament al seu cor. El Santuari és un pedestal. Però més que per exaltar la Verge, perquè la puguem imitar millor. Per posar en pràctica aquelles virtuts que ens deixen entreveure els evangelis i el cant del Magnificat: humilitat, fe, amor als pobres, discreció, apassionament pel Crist. Un Santuari, una imatge tenen el seu sentit: s'adrecen a nosaltres homes i dones de carn que necessitem veure i palpar sensiblement, fins i tot en els instants sublimes de la comunicació amb Déu i la seva Mare.

Deixant de banda aquestes qüestions, ¿què cal respondre a la pregunta de si ha minvat la devoció —ara sense distincions— a la Mare de Déu de Lluc? Les facilitats de comunicació i el confort que hom troba al Santuari no es raó per respondre afirmativament. Sembla un poc ingenu meravellar-se de què en altre temps tothom anava a Lluc a peu. L'explicació és ben senzilla: no hi havia altre mitjà. Quan s'imposà el carro ningú va creure que pel fet d'emprar-lo es desacralitzava la pelegrinació. Perquè no hem d'aprofitar avui el cotxe? El mateix cal dir dels temps en què la gent passava la nit davall una alzina o s'escalfava amb l'alè de les bèsties. Quan s'edificà l'hospederia ningú es va refusar a instal·lar-s'hi. Si avui es millora amb la calefacció, es tracta d'una evolució ben normal i poc criticable. Si alguna lliçó se'n pot treure d'aquestes graduals modificacions és que la devoció a la Mare de Déu no és cosa morta ni sentiment anquillosat.

Es evident que molts turistes i nadius van a Lluc per tal de passar un dia de vacances. Es una altra conseqüència de les facilitats de comunicació. I cal tenir en compte que els voltants del Santuari són llocs ideals per excursions i campaments. Tanmateix diuen les cròniques que també un temps hi havia baralles i gultarres i balls. Hi ha qui es lamenta de que quasi ningú camina de genollons. I afegeix: és una llàstima! No. No es cap llàstima. La devoció a la Verge sempre és la mateixa, però es pot exterioritzar de mil maneres. Per què precisament anant de genollons?

L'enutjós capítol de l'economia

Segons conta la història el Santuari de Lluc ha atès des de sempre les necessitats materials dels pelegrins. Fa quatre-cents anys va demanar la immunitat de les almoines per por de mancar a aquest inveterat costum (6). Al llindar dels nostres temps aquell famós i zelós Prior que fou el P. J. Rosselló proclamava que, malgrat l'expoliació, mentre duràs la roba dels llits, estaria a disposició dels visitants i mentre hi hagués una gota d'oli, la repartiria. Es comprometia també a tenir cura dels blauets (7).

Avui ningú exigirà raonablement que se li donin aliments o un llit gratis. Pràcticament resulta impossible d'escollir, enmig de les nombrosíssimes persones que van a Lluc, aquelles vertaderament necessitades —si hi són— i distingir entre aquestes les que pujaren per autèntica devoció. D'altra banda certes formes de caritat són potser més ofensives que altra cosa. S'ha d'acceptar l'evolució normal del temps.

Naturalment això no vol dir que el Santuari pugui renunciar al deure d'afavorir l'estada a Lluc dels més necessitats. En aquest sentit l'ideal potser encara està enfora. No obstant hi ha el desig sincer de donar les degudes facilitats. Es pensa construir en un pròxim futur un «self-service», per citar un exemple, i fer més agradable la venguda dels menys possibilitats econòmicament.

Tots sabem que fàcilment circulen fan-

tàstiques notícies sobre l'economia de determinades institucions religioses. I és de justícia confessar que no sempre van del tot descaminades. També al Santuari li ha tocat ser el centre de càbales semblants. En aquest cas no poden tenir gaire crèdit. Com s'han originat? Tal volta per les aparences una mica capitalistes de Lluc. Des de l'exterior pot donar la impressió d'un bon negoci; no des del llibre de comptes. La realitat és que el personal eclesiàstic dedicat al Santuari i a l'escolania treballa sense cap mentalitat de benefici. I per a ser justs convendria aturar-se bastant abans del mot benefici. Ja el citat P. Rosselló, juntament amb la comunitat, renuncià a la paga deguda al personal per tal de poder restaurar l'edifici (8).

Deia abans que les aparences podien fer pensar en un cert capitalisme. El primer que veu el visitant en arribar és la tenda de mides —bastant concorreguda—, el restaurant i l'administració de cel·les. Però resulta que corredors endins hi ha una escolania que es manté en bona part de les beques que proporciona el Santuari. Una comunitat nombrosa que té les necessitats comunes a tots els mortals. Es fan obres, que s'allarguen inevitablement, per tal d'agençar les dependències en benefici dels mallorquins. Es té cura d'una escola infantil —única a Mallorca en qualitat— que demana molt de sacrifici i evidentment no és gens rentable. Hi ha finalment un pressupost de serveis generals i d'infraestructures més semblant al d'un ajuntament que al d'una casa privada. I com és natural aquests serveis exigeixen braços que els mantinguin. Una dada interessant: el municipi d'Escorca és el que gasta —proporcionalment— més electricitat de Mallorca. I a Escorca, endemés de La Calobra i les possessions, hi està situat el Santuari.

I així, una mica bruscament vull acabar. Malgrat l'esforç de nitidesa i equilibri tenc por d'haver estat triomfalista en algunes ocasions i derrotista en altres. En el fons la cosa no té massa importància. Una opinió purament personal —per això he parlat sempre en primera persona— no pot ofendre ningú ni moure cap polèmica. El que sí és important és el futur del Santuari. I insistesc amb allò de que Lluc prendrà el camí que els mallorquins voldrem i ens mereixerem.

NOTES:

(1) Vegeu els llibrets *Novena a la Mare de Déu de Lluc*, publicació del Santuari. Mallorca 1961, i *Nostra Senyora de Lluc* pel Pare A. Thomàs, SS.CC. Palma 1918.

(2) ANDREU CAIMARI. *Els nostres alferes a Lluc*, p. 35. Palma 1959.

(3) *Ibid.*, p. 113.

(4) *Ibid.*, p. 44.

(5) *Ibid.*, p. 117.

(6) J. OBRADOR SOCIAS, *Santa Maria de Lluc*, pp. 182-83. Palma 1951.

(7) *Ibid.*, p. 253.

(8) *Ibid.*, p. 244.

conversa amb: miquel arbona sobre l'emigració de sollerics a França

per J. TERRASSA

...Hi va haver un moment que, de sollerics —i parlant més extensament, de mallorquins— n'hi havia per tots els pobles de França. Perquè, fins al canal de la Mànega, al mar del Nord, a Belfort, Mulhouse, Verdun, a la frontera de Bèlgica i a Bèlgica mateix, a aquests pobles on hi fa tant de fred a l'hivern... allà hi havia sollerics!

Parla un home de Sóller: Miquel Arbona.

Amb memòria sorprenent, em conta records de la seva infantesa —records de cares llunyanes, de vaixells...—, parla del passat, de Sóller, de literatura —del diccionari Alcover-Moll fins a Baudelaire—, i encara de Sóller.

Passant per diferents intermediaris, cercava informació sobre l'emigració sollerica cap a França. Per fi, vaig trobar qualcú que s'hi interessava i que ja s'hi havia interessat...

L'emigració sollerica?

Des del segle divuitè, l'exportació de taronges cap al sud de França (Sète, Marseille, Cannes, Nice) era una part important del comerç solleric. 1860: malaltia dels tarongers. Els patrons de barca quedaren quasi sense fruita per a exportar; aleshores, anarem al Llevant espanyol a omplir les barques de taronges valencianes. Així que els mallorquins, molt bons navegants, s'ocuparen del transport de fruites entre Sóller-Gandia i els ports del sud de França.

El comerç es feia durant l'hivern, i durant l'estiu tota aqueixa gent tornava a Sóller... i gastava el que havia guanyat durant l'hivern. Fins que...

Però el senyor Arbona ho contarà millor que jo ho pugui fer.

El principi

—Sr. Miquel Arbona, vostè va conèixer molta gent emigrada a França; quan era jove, els primers emigrats encara vivien, i molts s'havien retirats a passar les velleses a Sóller...

Em podria dir com es va iniciar aquest moviment humà cap a França?

—S'ha de tenir en compte que això va començar realment amb l'exportació de taronges cap a França. La feien primer els patrons de barca. Més tard, ja hi va haver persones que no

eren mariners que s'ocuparen de la venda de les taronges en els ports francesos. I quan havia acabat la temporada de la venda, tornaven a Sóller. A un cert moment (per ventura això era cap al 1860-1870) ja hi va haver algú que va determinar de quedar establert d'una manera permanent a Marseille; primer d'una manera molt modesta. Llavors va anar augmentant el seu cercle d'operacions que, naturalment, quan s'acabava la temporada de les taronges, es continuava amb altres fruits que rebien d'algún altre lloc d'Espanya, o de la campanya francesa mateixa, i amb això tenien fruits per el seu negoci. Quasi bé en aquest temps, alguns altres, també sollerics, varen anar a França —i en primer lloc crec que era Marseille, Sète— a establir-hi no ja comerç de fruits sinó altra casta de negoci (per exemple, comerç de vins i restaurants).

—A Marseille?

—Sí, al «Vieux Port», a la part més marítima; i també a altres llocs com Sète...

Després ja n'hi va haver d'altres que es van estendre a altres ports del Mediterrani: Toulon, Cannes, Nice, etc... I immediatament ja començaren a fer-se més amunt, més endins. I així va començar l'establiment de sollerics a Lyon, Bordeaux...

—Per tota França?

—Sí, per tota França. En el començament del segle XX.

—Per què fins a finals del segle XIX, havia estat, sobre tot al Sud?

—Sí. Al començament del segle XX ja es pot dir que n'hi havia per tota França. Havien fet molta via; fins i tot n'hi havia a Bèlgica (Brusel·les, Tournay, Liège...). També n'hi va haver ben prest a alguns llocs d'Alemanya.

—Aquests mallorquins que se n'aven a l'estranger, eren de Sóller o d'altres pobles de voltants?

—Sobretot de Sóller. No és que fossen de Deia, per exemple, els qui van tenir la iniciativa d'anarse'n a França; més aviat era que un solleric es casava amb una dona de Deia i ja establíen una família nova que anava a treballar a un lloc de França. La mateixa cosa passava amb Fornalutx. Lla-

vors (jo crec que per relacions, simplement d'amistat, de companyarisme dins el servei militar) en diferents ocasions ja altres persones d'altres pobles també varen aprendre d'anar a fer aquestes feines mateixes. I com que ja hi havia molts d'establiments que funcionaven, aquells que hi anaven de segona o tercera tongada podien triar; no estaven obligats de fer de garçó i anar a «xinar» amb la venda de les taronges. També alguns d'ells trobaven més fàcil, més adaptat als seu gust treballar dins un restaurant, fer-se cuiners maître d'hôtel (n'hi havia de molt bons) i així en general.

El Llevant

—Com va començar el comerç entre la regió valenciana i el Sud de França?

—Aquest va ser iniciat en el moment de la malaltia dels tarongers. Devers 1860 i un poc més tard, uns que s'havien dedicat abans al negoci de les taronges de Sóller cap a França, anaren a organitzar l'exportació dels fruits dels tarongers que hi havia a la regió valenciana. Varen establir cases a Alzira, Carcaixent, Oliva, Gandia (que era el port d'embarc de totes aquestes mercaderies).

—I al mateix temps que hi havia gent que anava a establir-se a França, n'hi havia que anava a la regió valenciana per organitzar el comerç de la taronja?

—Sí, va ser simultani. Era una cosa que s'anava engrandint paulatinament. I amb això no va ser suficient el transport marítim. Algú, que precisament era un vell patró que s'havia passat el negoci de terra, al comerç, va iniciar la tramesa de les taronges per vagons de ferrocarril, per la frontera de Port Bou.

—Com pot explicar que varen ésser els mallorquins que s'encarregaren del transport marítim cap al Llevant?

—Els patrons d'Andratx i els de Sóller tenien tant de domini del seu ofici que sabien navegar, per exemple, des del port de Gandia a Sète, Port-de-Bouc, Marseille, Cannes, sense veure terra. Hi sabien anar tot dret, a diferència dels altres patrons de cabotatge que sols hi sabien anar costa a costa. Tant els de Sóller com els d'Andratx ho havien de saber, perquè havent viscut sempre a una illa, en de-cantar-se deu milles, ja perdien la terra de vista. La perícia com a navegants que tenien els mallorquins va ser un dels motius pels quals s'encarregaren del transport marítim en el Llevant.

Com deixar l'illa?

—De Sóller a França, com hi anava la gent?

—Al començament, hi anava amb les barques que transportaven les taronges. Després, ja utilitzaren els ser-

veis de Ciutat a Barcelona. Més tard, ja hi va haver una companyia solle-rica que cada deu dies, feia el viatge redó: Sóller-Barcelona-Sète i viceversa. Hi havia també un correu directe de Ciutat a Marseille. (El que anava a Sète era de sollerics i es deia «Villa de Sóller».) Entre el 1910 i el 1914 hi havia dues companyies solleriques que feien el viatge entre Sóller i França...

Els altres pobles

—I durant aquest temps, què passava als altres pobles de Mallorca? A Andratx per exemple, quan va començar l'emigració?

—Cap a França, jo crec que va començar a les darreries del segle XIX. I d'algun altre lloc també, perquè jo he conegut persones velles de Sineu,

se n'anaven a passar-hi alguns anys, i quan tenien ocasió de deixar el negoci en marxa (en gerència a un fill, un empleat, un parent) es retiraven; venien a passar les velleses a Sóller i el seu negoci a França continuava.

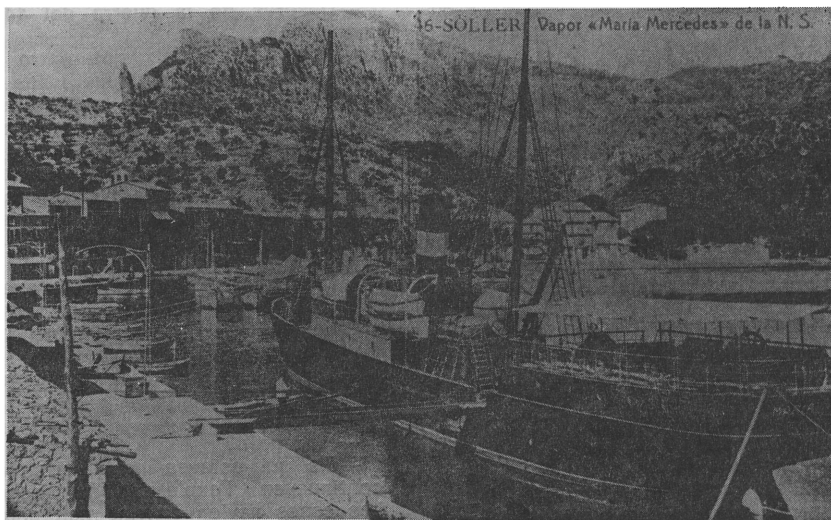
Un setmanari: el «Sóller»

—Quina va ésser la importància del setmanari «Sóller» dins aquest món?

—Com a element d'unió i de relació, era molt important. Hi havia molta de gent subscripta a França, i per això es feien anunciar al periòdic.

—I com es relacionaven els mallorquins a França?

—Jo diria que, oficialment, no hi va haver cap cambra de comerç que funcionàs amb eficàcia.

El vapor «Maria Mercedes», tercer de la Marítima Solle-rens. Els anteriors havien estat «León de Oro» i «Villa de Sóller».

de Mancor, que, sigui pel que sigui, ja feia molt de temps que eren a Lyon, a Marseille... Això s'ha d'entendre d'una manera molt paulatina; no es pot parlar d'una invasió en massa; són com infiltracions de gent. Se n'anaven a un lloc; trobaven que ja la plaça estava ocupada per negocis; se n'anaven a un altre. (Dins la conca del Rhône, per exemple, i fins a Lyon, i més: St. Etienne, Vienne... hi havia sollerics al començament del segle. I, ja ho he dit, fins n'hi havia a Bèlgica, a Suïssa, a Alemanya, a part dels qui havien anat a treballar a les Antilles i a Amèrica).

El retorn

—Supós que cada mallorquí, a França, pensava tornar a Mallorca?

—El retorn era una cosa que es tenia en el pensament ja des de sempre. De la mateixa manera que n'hi havia hagut uns que anaven a França per la temporada i tornaven, ells

—O sigui que cadascú tirava per dret?

—Home, és que tots eren concu-rents i procurar tenir unes relacions per informar-se de coses, sí, però una relació oberta i d'una certa solidaritat, això no ho crec.

La Casa Ripoll

—Recorda vostè alguna casa comercial, formada per sollerics, que tingués especial importància?

—Jo m'atrevesc a dir que, com a organització, la Casa Ripoll va ser la primera. Podria ser que n'hi hagués d'altres que tinguessin negocis, que es dedicassin a l'exportació, però que aconseguís l'extensió que tenia la Casa Ripoll, en aquell moment, no n'hi devia haver cap. I per tant, jo la senyal com la primera...

—Parli una mica d'aquesta casa...

—La Casa Ripoll fou fundada per tres germans. N'hi havia un a Alzira, l'altre a Marseille i el tercer a Can-

nes-Nice. Feien comerç des de Gandia cap a França amb barques seves, de vela, que nomien, si m'en recordo bé, «Providencia», «San Miguel», «San José» i «Nuevo Corazón». Més tard tingueren un vapor que es deia «Unión».

—Parli, més exactament, de Marseille...

—El fundador de la Casa a Marseille nomia Josep Ripoll i Magraner. Els seus fills es diuen, (perquè encara n'hi ha de vius) Ripoll i Casals. Hi deu haver actualment els néts que deuen continuar, amb altre personal, el negoci tradicional... Un dels gerents importants que va tenir la Casa a Marseille durant una partida d'anys va ser Vicenç Mas, molt conegut per la seva afició filatèlica. D'altres cases importants? Bé, hi havia «Bernardo Arbona et ses fils», «Coll. Michel & Casanoves» a Marseille; també eren importants. I d'altres més que podria nomenar.

Els fills

—Hi va haver molts de fills de sòllers nascuts a França?

—Sí, n'hi va haver molts.

—Però què els passava? Tornaven o quedaven?

—N'hi havia que les passava una cosa curiosa: uns quedaven a França perquè els pares trobaven convenient que els fills fossin francesos. Uns altres no volien que els seus fills fossin francesos, i moltes vegades els deixaven a Sòller. Els pares eren a França i el fill era a Sòller, per anar a escola; vivia amb els parents, amb persones velles de ca seva i quan estava a punt se n'anava a treballar a França.

—O sigui que tenia una formació mallorquina?

—Sí. Però també n'hi havia que tenien una doble nacionalitat —no sé per quines circumstàncies—: per unes coses eren i actuaven com a espanyols i segons per quines eren i actuaven com a francesos.

—Vostè em va parlar, durant una altra conversa, d'una Escola Cristiana que es va establir a Mallorca a principis de segle...

—Va ser una conseqüència del fet que havien vingut a establir-se a Mallorca els germans de les **Escoles Cristianes de Sant Joan Baptista de La Salle**. Pareix que a França els havien expulsat o creat dificultats, i vingueren a establir-se a Mallorca. Es van instal·lar a Ciutat el 1905 i molt poc temps després (qüestió de mesos) ja varen posar un col·legi a Sòller.

—I els al.lots, què hi anaven a fer?

—Aprenién el francès. L'ensenyament es feia en castellà però dedicaven molt de temps al francès.

—A quina edat hi anaven?

—Tenien de set anys fins a catorze o quinze anys.

—I a quinze anys?

—En aquesta edat molt d'ells se

n'anaven a treballar a França, o bé al negoci que a altres països tenien els seus pares, o al de parents o de famílies conegudes.

De 1914 fins avui

—A quin moment situaria vostè el punt màxim de l'emigració?

—El punt màxim, jo el situaria immediatament abans de la guerra del 14.

—I el 14?

—Es va produir un colapso.

—El comerç de les taronges, com funcionava durant la guerra?

—No es va aturar del tot, però va sofrir una mancada important. Fins i tot alguns que devien habitar llocs més o menys afectats per la guerra (al Nord: Alsàcia; a Verdun...) ja no se'n varen tornar mai; varen quedar a Sòller definitivament.

—Després de la guerra del 14-18, fins al 36?

—A mi, em pareix que entre les cases purament sòlleriques i les cases d'altres mallorquins que no eren sòllerics, ja no hi havia tanta diferència a aquesta època.

—I abans, quina era la diferència?

—Sobretot hi havia sòllerics; els altres eren uns que s'havien agregat a aquell moviment, a aquell medi de vida...

—Entre el 1936 i el 1945, és que hi va haver emigració cap a França?

—Encara n'hi va haver, però més pocs.

—I més exactament, durant la guerra civil?

—Crec que no.

—I després?

—Els qui estaven establerts allà continuaven l'exploació del negoci. Les coses havien canviat molt perquè ja no es deixava la marxa del negoci a la iniciativa dels particulars sinó que ja s'havien de subjectar ara a noves lleis; les exportacions, per exemple, estaven subjectes a contingents. Havien de passar per permisos administratius. Hi havia l'Estat; i, organismes que quan això va començar no existien, posaven barreres a aquesta llibertat primera. O sigui que la llibertat i el risc del començament havien estat modificats.

—I després del 45?

—Hi va haver cases que continuaren la seva activitat. Però nosaltres ara en sabem menys d'això perquè no ens arriba la propaganda que hi havia abans. Per exemple, cap a l'any 30, el setmanari «Sòller» publicava una quantitat enorme d'anuncis de mallorquins que tenien cases per diferents llocs de França: per a expedició de fruits, trànsit, per tota casta de negocis que estigués relacionat amb el comerç de fruits.

—Hi va haver molts de sòllerics que tornaren a Sòller després del 45?

—Jo crec que sí. Ara no puc donar una llista, ni de memòria, perquè segur que deixaria molt de buits. Però jo crec que sí: que tornaren (o bé per

haver-se retirat del negoci o bé per haver deixat el negoci en gerència). Així i tot, jo crec que encara ara n'hi ha molts que hi són, perquè, és clar, aquest va i ve no s'interromp. Principalment els mesos d'estiu, molts venen a passar una temporada i se'n tornen. Sempre hi va haver aquest retorn de l'estiu. Jo suposo que no devien tancar el seu negoci —devien deixar algú que se'n cuidava— però aprofitaven la temporada de menys moviment per a fer el «revitalament» a Sòller.

—O sigui: per concloure, direm que l'emigració sòllerica, que havia començat cap a 1860, començà a de-

Un dels nombrosos anuncis en francès del «Sòller»

clinar francament després de la guerra civil...

—Sí; crec que ja sols hi havia els fills dels qui hi havien anat fins llavors.

És amb un poc d'ironia que guardo aquesta frase com a conclusió: sóc fill (i net) de mallorquins emigrats a França. Nascut a Marsella, no em puc considerar com a mallorquí; fill de mallorquins, no em puc considerar com a francès. Potser sóc d'aquesta classe de gent que anomenarem: **Els altres mallorquins**. I amb aquest primer treball, em dono compte que cada línia escrita sobre el tema és una passa més cap als meus orígens. Cap a la comprensió d'un moviment social —important per a entendre la vida de la nostra (?) illa— que donà lloc al neixement d'una altra Mallorca. Potser menys aïllada!

JAUME TERRASSA

Notes sobre el teatre de Llorenç Villalonga

per Josep M. BENET I JORNET

El teatre de Villalonga ha conegut una difusió molt irregular. Des que Salvador Espriu ens donà l'adaptació catalana d'una primera versió de **Fedra**, el 1955, fins a l'aparició del bloc dramàtic inclòs a **El mite de Bearn**, el 1966, hi hagué intervals llargs i, encara ara, una part resta inèdita. (1) A més, el gruix publicat, potser degut a limitacions d'expansió i al mateix caràcter dels volums on anava incorporat, continua desconegut, en general, del tipus de persones o de grups que haurien pogut muntar-la. I efectivament, no ho sé del cert a l'illa, per bé que les meves notícies són negatives, però, a Barcelona, les obres de Villalonga han estat escadusserament representades. Després de 1962, any que l'Agrupació Dramàtica de Barcelona estrenà **Faust** (amb el nom de **Bearn**), calgué que passés força temps abans no tornà a ser pujat amb dignitat dalt de les taules. Darrerament ha tingut una mica més de moderada sort, ignoro si ja estroncada. El 1969, a l'espectacle **Amics i coneguts**, que muntà la companyia de Núria Espert, i que dirigí Josep Monleón, la presència de **La Tuta i la Ramoneta** esdevenia segurament el moment més feliç de la representació. L'any següent, Josep A. Codina escenificava una mostra de les obres agrupades en el volum **Desbarats**, i el mateix 1970, Ricard Salvat donava una versió de **Mort de dama** que, tot i mantenint com a base **A l'ombra de la Seu**, Biel Moll havia enriquit amb d'altres textos villalonguians (2). Poc més, suposo. Peces com **Silvia Ocampo** o com **Fedra**, que haurien d'haver estat bon aliment d'una hipotètica burgesia culta i refinada, resten oblidades i, de moment, potser ja els ha passat l'hora. No és, doncs, un teatre que en general hagi pogut demostrar les seves possibilitats dalt de l'escenari, i les meves notes tendiran a considerar-lo més com a gènere literari que no pas en la seva corporeïtat tridimensional.

ELS «DESBARATS»

El volum **Desbarats** es presenta encertadament dividit en dues seccions corresponents, cadascuna, a dos tipus d'obres molt diverses entre si. Joaquim Molas assenyala el caràcter d'aquesta diferenciació quan diu que

les peces «reproduïen els costums de l'aristocràcia mallorquina o, més ambiciosos, insinuen alguns dels planteigs del teatre de l'absurd» (3). Costumisme d'una banda i absurd de l'altra, efectivament. Però dins el seu to volgutament menor —aquest punt de partida purament costumista— les obres contingudes a la primera part formen un cos molt especial, de forta personalitat, difícils de comparar amb els productes de qualsevol altre autor dedicat al gènere. En realitat Villalonga crea i exhaurix un gènere nou al qual, conservant l'expressiva denominació que ens ha vingut donada, podem qualificar de desbarat.

Basant-se en una distorsió, en una deformació lleugerament grotesca i imaginativa de situacions i de personatges reals, els desbarats aconseguixen alguns dels moments de més agilitat i vivacitat dins tot el teatre de Villalonga. Prenen com a punt de partida, queda dit, la peça de costum. Es tracta, efectivament, d'estampes breus on procura de retratar uns personatges molt concrets i unes situacions típiques. Les peces guarden entre elles certa relació. Els protagonistes, pertanyents a les classes altes mallorquines, reapareixen sovint d'una a l'altra, i l'època dels fets no passa mai més enllà de la postguerra, els anys quaranta. Tret propi del costumisme serà, per exemple, l'ús de la llengua. Hom parla bàsicament el català de Mallorca, accentuant-ne els trets dialectals, però, si l'acció ho demana, la conversa pot desenrotllar-se en castellà —espanyol o argentí—, francès, portuguès, italià, anglès... El petit món que Villalonga ens hi presenta podem considerar-lo presidit per la figura de Mumare, marquesa de Pax, enèssima versió d'un tipus de dona madura que l'autor sap dibuixar amb mà mestra. Vidua, exerceix el seu matriarcat damunt filla, parenta i criats. Conveu de la inalterabilitat del seu univers, ni contradiccions ni evidències poden trencar-li l'aplom. Pot fins i tot succeir, com a **Bromes a la Manxa**, que la realitat mig es plegui, ambigua, a les seves raons. Adoptant un paper secundari o passant a protagonitzar bona part de les peces on Mumare no apareix, sobressurt també del fris d'individualitat la parella formada per Mimos i Amaranta, reflexos

de l'autor i la seva dona. A Mimos, crític i distanciat, espectador dintre de l'espectacle, se'l redimeix del tracte grotesc, si bé no de la ironia. En realitat el to de caricatura sols esdevé una mica sagnant en comptades ocasions, com quan s'aplica a l'inefable pare Florejat. Molas diu, referint-se als desbarats, que es tracta de «peces escèniques o de narracions dialogades» (4). Aquest dubte, o aquesta doble possibilitat d'afiliació a un gènere, ens condueixen a les tècniques que Villalonga ha escollit, i que són en bona part responsables de l'originalitat aconseguida. Potser degut a que, pel que sembla, quan els escrivia no va pensar en una representació regular, pogué moure's amb completa llibertat, sense cenyir-se a les premisses del teatre tradicional, i els va organitzar, no segons el «crescendo» d'una obra escènica, sinó d'acord amb el d'una narració o conte. Així, trenca quan li convé les convencions físiques de l'escenari, sobretot les de temps i espai, i, alhora, les de la progressió dramàtica, prescindint de tensions i distensions. Se'n segueix una modernitat estilística entroncable amb la llibertat que més tardanament ha passat a dominar les formes teatrals.

LES OBRES DE L'ABSURD

Als desbarats ja hi havia, a moments, algun tret isolat emparentable amb el teatre de l'absurd, encara que, més que amb el moviment que encapçalaren Ionesco i Beckett, aquestes pinzellades breus calia referir-les directament a l'avantguardisme de preguerra, però, de fet, les obres pròpiament de l'absurd, escrites a consciència sota el signe d'aquest moviment, són quatre: **La Tuta i la Ramoneta**, **Festa major**, **L'esfinx** i **Alta i benemerita senyora**. Les cito, no segons l'ordre que presenten al volum **Desbarats**, sinó d'acord amb la col·locació funcional que millor convé al meu examen. ¿Potser Villalonga intentava burlar-se del nou tipus de teatre? Probable però no segur. En tot cas, és difícil destriar la burla de Villalonga de la burla que en si mateix comporta el gènere, i, sobretot, si alguna de les peces, com la que cito en primer lloc, poden passar com a divertiments menors i enjogassats, les dues dar-

reses constitueixen peces claus per a explicar el pensament de l'autor.

La Tuta i la Ramoneta és, teatralment, un dels productes més reeixits de Villalonga. L'acció, perfectament sostinguda fins a la pirueta de l'epíleg, té com a pivot un altre personatge matriarcal, aquesta vegada de signe decididament negatiu. Per a mantenir l'honorabilitat de la família assassina la Tuta, una de les seves filles, però, contradictòriament, a fi d'encobrir el crim, no trobarà altra solució que ressuscitar-la, convertint l'altra filla, la Ramoneta, en una nova «tuta». Desenrotllant la fórmula del teatre dins del teatre, l'obra és, a la vegada, una crítica de la petita burgesia barcelonina i del gènere escènic amb el qual aquesta se sent més còmode. Davant nostre és representat, en efecte, un «Quadret de costums»; les seves fórmules i els seus tics intenten amagar, inútilment, sota l'aparença d'artificios verisme, una realitat no tan amable i cànvida, que aflora contínuament a la superfície. La denúncia del sàinet feta a través del mateix sàinet és potser més subtil que la de la hipocresia d'un estament, però no per això menys demolidora.

Festa major repeteix, en part, la situació del desbarat **Economia en 1940**, incidint en el tema de l'enfonsament del món aristocràtic tantes vegades reprès per Villalonga, però l'època que descriu, molt més ençà de 1940, és d'una intel·ligibilitat difícil, definitivament absurda. Ara bé, no sembla menys absurd, segons l'obra, l'ordre antic, simbolitzat per un portal que ningú sinó el senyor no té dret a passar. Francina, la cuinera, fa de pont entre els amos incapaços i l'exterior amenaçant, però esdevindrà víctima de les seves mateixes maniobres de supervivència. El personatge té el mateix nom que el de **Economia en 1940** però, també, que el d'un altre que apareix al díptic **A recer de la memòria**. De fet, a **Festa major** s'hi conjuguen, sota la base del vell desbarat, elements del desenllaç de **Filemó i Baucis**. El senyor, que assisteix als fets amb comentaris lúcids, és en certa mida Toni de Bearn, Minos, i, per tant, l'autor. L'obra, a l'igual que les dues següents, porta el subtítol de tragèdia, i aquest apel·latiu no suposa cap «boutade» sinó que correspon al caràcter del subjecte triat.

L'esfinx es presenta dividida en dos actes i un pròleg. L'esfinx és Xima, una dona bellíssima que, segons diuen, ho sap tot, però que no contesta satisfactoriament a res. Tomeu, enamorat de Xima, cerca en ella les respostes absolutes, però l'esfinx calla i les respostes se les han de donar a si mateixos Tomeu i la resta dels personatges. No existeix una veritat absoluta, sinó tantes respostes com ulls. Aquells que dominen la societat procuren mantenir el prestigi de Xima, la il·lusió en l'existència d'un Absolut, d'uns principis als quals tothom s'ha-

gi de sotmetre, perquè al contrari la seva força es desintegraria. Molt ambiciosa, l'obra no té teatralment, sembla, excessiva entitat; es disgrega en nombroses accions menors que donen pas a unes de noves abans que les primeres hagin pres consistència.

Podem considerar **Alta i benemèrita senyora** —dos quadres— com a una variació de **L'esfinx**. Les estructures de les dues obres corren perfectament paral·leles i el mateix passa amb els seus significats: nombrosos personatges de diverses classes i condicions adrecen a una dama els interrogants que donarien sentit a llur agitada activitat, però no obtenen cap resposta satisfactòria. L'alta i benemèrita senyora representa aquí la mort, i és ajudada per una cambrera de peus ballarins i fugissers, el destí. Si els homes faltessin, la mort també desapareixeria, però, de moment, quan el saló sembla que va a buidarse del tot més enllà del passadís, rep nova aflluència per la porta del cantó oposat. Com en l'acte sacramental, aquest saló és el món, i el gènere humà hi representa, en pocs minuts, la seva vida; una vida, però, que, a diferència de Calderón, no sembla tenir sentit fora d'ella mateixa. La peça guarda certes semblances, no sé si conscients o casuals, amb **Tècnica de cambra** de Pedroló.

LA INTROSPECCIÓ PSICOLÒGICA

Excepte **Fedra**, les obres que se segueixen són reelaboració o preparació d'altres tantes novel·les. L'anècdota, en elles, és pràcticament inexistent. Villalonga ens presenta situacions estàtiques, i l'argument sembla interessar-li poc; l'utilitza amb despreocupació i a vegades arbitràriament, com a pretext que permet la introspecció psicològica.

Sota el títol de **A recer de la memòria** s'agrupen dues obres en tres actes o quadres curts cadascuna, **Faust i Filemó i Baucis**, que corresponen a les dues parts de la novel·la **Bearn**. A la primera, don Toni, el protagonista, és temptat fàusticament: podrà reviure la joventut si repeteix un antic viatge fet a París amb Xima, la neboda. (La coincidència del nom d'aquesta amb el de **L'esfinx** no crec que sigui casual: com a punt de partida, cal tenir en compte que la Xima, de **Faust** és constantment relacionada amb un principi superior en el qual Bé i Mal poden confondre's, i en tot cas juga el paper de Mefistòfeles, mentre que la de **L'esfinx** «representa sa religió», segons un personatge de l'obra.) Don Toni no se'n va, però, en canvi, es lliura, amb el pensament, a la proposta temptadora. Faust, cedint per les obres, va demostrar ser «un pobre home». Don Toni preferirà recuperar el temps a la manera proustiana, revivint-lo en l'escriptura de les seves memòries. Aquí podem entreveure, di-

Josep Palou de Comasema i Truyols (Ciutat de Mallorca, 1853-1944), contrafigura, en part, de Tonet de Bearn.

ria, una confessió del Villalonga escriptor. Obra de construcció acurada, si descomptem algun anacronisme dels què mai no falten a les produccions de Villalonga (5), es desenrotlla d'acord amb la regla de les tres unitats. Respecte de la novel·la conserva, crec —cosa que no passarà amb la segona part i molt menys amb la recreació teatral de **Mort de dama**—, els components fonamentals, i sols hi manca un personatge important, el de Joan Mayol nin. Però, en realitat, tampoc aquest se'n esvalia, perquè la seva situació dins el moment de la novel·la correspon, amb literal exactitud, a la de l'espectador de l'obra teatral. A **Filemó i Baucis**, l'ordre i la calma suau en la qual haurien d'acabar els dies de Bearn es veuen somoguts per una ratxada de desordre, d'instint pur, d'irracionalisme, representats pel carnaval i pel darrer retorn de l'esburbada Xima. Un vell paisatge que s'eclipsava sol i tranquil, serà destrossat per l'estupidesa. El mateix tema trobava millor resposta a **Festa major**. Aquí, la incidència d'un univers en l'altre es produeix un xic mecànicament. Més en general, l'estructura escènica grinyola en voler donar cabuda als continguts secundaris de la novel·la i, per exemple, la frase final sobre el marquès de Collera resulta totalment intel·ligible si, lògicament, ens atenim als límits de la peça escènica, perquè és la primera vegada que hom hi menciona aquest personatge. Amb tot, hi ha alguna treballa

notable, com la de l'invisible despertar dels senyors a l'escena primera.

A l'*ombra de la Seu* «es limita a cuinar amb certa traça els ingredients propis d'un sàinet vuitcentista vagament romàntic» (6); pel que respecta a *Fedra*, *Silvia Ocampo* i *Aquil·les o l'impossible*, els podem aplicar la qualificació que Molas dona per a la segona de «drama netament burgès» (7), és a dir, de peces psicològiques, refinades i cultes, que haurien d'haver tingut una bona sortida comercial, quinze o vint anys enrera, si la Ciutat de Mallorca o Barcelona haguessin pogut ésser París. Vista, doncs, la diferència entre la primera, successió de quadres acolorits i brillants, molt visuals, provinents d'una certa trivialització de la novel·la *Mort de dama*, i totes les altres que acabo de citar, dedicades a servir essencialment el sentit de l'oïda, i emparentades, les dues últimes, amb les novel·les *Rosa i gris* (encara no publicada) i *L'àngel rebel*, passaré, malgrat tot, a considerar-les conjuntament. Perquè els seus protagonistes, Obdúlia de Montcada, Fedra, Silvia Ocampo i Aquil·les, són distintes variacions d'un mateix personatge o, si voleu, d'un mateix tipus humà, i un dels temes últims que ens planteja l'autor cada vegada és el de la repressió dels instints. Dona Obdúlia, a l'hora de la mort, reconsidera la seva vida, esquinçada entre la submissió a les convencions socials i la negació dels seus desigs. Els diversos aspectes d'aquest problema s'objectivaran en els personatges secundaris. La noble Maria Antònia de Bearn és el que dona Obdúlia ha intentat de ser; Violeta de Palma, cupletista, el que li hauria plagut ser; Aina Cohen, la poetessa, personifica els estralls de la repressió; el marquès de Collera, amb la seva doble vida, suposa encara una possible

sol·lució hipòcrita a la qüestió... En conjunt, una sèrie de miralls que amplien i deformen aspectes parcials del personatge central. La protagonista, al final, semblarà donar raó a l'actitud lliure de Violeta de Palma, pel fet mateix de deixar-la hereva. Emparentades amb aquest clima de repressió sorgeixen algunes notes d'ambigüitat, visibles no únicament en l'esperpèntica Aina Cohen sinó també en la mateixa Obdúlia, operant d'element actiu, masculí, quan intenta de seduir un criat molt més jove que no pas ella, o en les figures de l'Arxiduc i el general, prou enlairats socialment per a poder comportar-se més enllà d'unes convencions que en canvi atencien la protagonista. L'ambigüitat apareixerà potenciada a *Fedra* i *Silvia Ocampo*, i potser trobarà una conclusió en *Aquil·les o l'impossible*. La tragèdia de Fedra, dona ja feta, és també la de la repressió, en aquest cas repressió dels sentiments que guarda envers Hipòlit. Carolina, amiga de vida lliure, lligada equívocament a la jove Mimí és, segons el mateix Villalonga explica a *La novel·la de Palmira*, el contrapunt de Fedra, la seva alternativa, que ella no accepta, preferint, abans que cedir davant d'un Hipòlit que també l'estima, provocar la destrucció dels dos. Hipòlit actua probablement sota la influència d'allò que hom anomena un complex d'Edip, però es lliura tranquil als seus desigs i, per tant, no ha caigut en la neurosi. A canvi, segons li explica el psiquiatra, nou personatge marginal i més o menys lúcid a qui no ens costaria de trobar parentesc, no serà tampoc mai ni sant ni heroi. Són els seus desigs reprimits, la seva neurosi, els que, per tant, possibiliten la grandesa a Fedra. Ens trobem davant un punt important en el pensament de Villalonga: la normalitat no pot ser grandiosa, però la grandesa es paga amb l'anormalitat. «Creieu-me, els qui portem sang divina som anormals», dirà algú a *Aquil·les o l'impossible*, i aquesta sang divina és una metàfora per indicar l'aristocràcia de la intel·ligència. Al llarg de les reelaboracions realitzades pel mateix autor o per Salvador Espriu, *Fedra* ha anat guanyant en matisos i ha aconseguit una arquitecturació cenyida, poc usual en el nostre autor. *Silvia Ocampo* és una nova variant del tema. També aquí tenim la parella formada per una dona gran i un noi jove, però si abans les tensions assetjaven Fedra, ara és el jove protagonista a qui posen en contradicció. Enfront d'ell Silvia suposa al mateix temps l'amor de Fedra i la llibertat de Carolina. Com a contrapunt presenciem l'amistat de Suárez pel noi, inquietant i mig resolta a través de la violència, solució que ens remet a *Aquil·les o l'impossible* (i més directament, a la novel·la *El misàntrop*) i, de retruc, a *Fedra* (8). Aquil·les, segons diu Helena, per «obtenir l'impossible l'ha d'anihilar». Així,

Ll. Villalonga l'any 1902. Els records d'infantesa han pesat força en la configuració de l'escriptor.

bé i acceptant com a impossibles els seus sentiments, els resol per la duresa, la violència i, finalment, la mort de Patrocle. L'alternativa oferta a les quatre obres i que evitaria un final tràgic, esdevé aquí especialment clara; caldria que Aquil·les escoltés l'amoralitat sàvia d'Helena o, més concretament, la veu d'Iris: «Homes i dones, flors i bèsties, guerrers... La vida no reconeix fronteres, tot pertany a tots... Menelau oblidarà... Els desigs no volen limitacions...» No obstant, segons hem vist, la raça dels Aquil·les no líquida les seves contradiccions, viu d'elles. *Aquil·les o l'impossible* està escrita sota la influència no amagada de *La guerra de Troie n'aura pas lloc* de Giraudoux, però, de fet, aquest patró li serveix únicament per situar les pròpies reflexions, i l'estructura dels tres actes és resolta barroerament, sacrificant l'anècdota a les necessitats del discurs.

CONCLUSIÓ

En resum podem dir que dins el teatre de Llorenç Villalonga s'observen fins ara tres vessants, la de l'obra de l'absurd a vegades carregada de sentit al·legòric, la del drama psicològic de ribets tràgics i sovint emparat en mites i regles classicistes, i la del quadre de costums desencaixat dels seus límits segons fórmula completament personal. Peces construïdes amb certa despreocupació formal, ofereixen, malgrat això, una gran riquesa d'intencionalitat, a penes remarcada

La mare de Ll. Villalonga, Joana Pons i Marqués (Maó, 1860-Ciutat de Mallorca, 1929), que ell ha evocat amb tendresa i ha incorporat al seu món literari sota diversos personatges. 1925.

aquí en alguns dels seus trets i que, donada la gran interdependència existent entre els productes literaris, dramàtics o no, de Llorenç Villalonga, sols relacionant-la amb la resta de l'obra podria ser aclarida en tota la seva complexitat.

NOTES:

(1) Al llarg de les successives reedicions de la seva obra dramàtica (i també de la no dramàtica), Llorenç Villalonga ha anat efectuant retocs, addicions i supressions, sovint accidentals però, en algun cas, força substancials. Un estudi complet haurà de prendre nota d'aquestes variants però, per al present treball, provisorio, esquemàtic i sense pretensions, he tingut sols en compte les edicions últimes i, per tant, se suposa, les més definitives. A excepció feta d'*Aquil·les o l'impossible*, que hem trobat únicament formant part del n.º 69 de la col·lecció «Raixa», publicat el 1963, el total de les

peces es distribueixen en dos volums. *Desbarats* (1965) inclou les nou mostres d'aquest gènere (*La Marquesa se disposa a anar a-n'es teatro, Sa venguda de s'Infanta, Economia en 1940, Viatge a Lisboa en 1945, Viatge a París en 1947, Bromes a La Manxa, A través de La Manxa, Hi feren ben aprop, «Cock-tail a un vei palau*) i les quatre obres de l'absurd aparegudes fins ara (*L'Esfinx, La Tuta i la Ramoneta, Festa Major, Alta i Benemèrita Senyora*); *Obres completes*, vol. I; *El mite de Bearn* (1966), aplega *A l'ombra de la Seu, Silvia Ocampo, Fedra*, i el díptic *A recer de la memòria (Faust i Filemó i Bausis)*. No tracto aquí d'aquell teatre que s'ha conservat inèdit fins avui.

(2) Per a major informació sobre aquest darrer espectacle veure: Ricard Salvat, *Els meus muntatges teatrals*, Barcelona 1971, pp. 86-90.

(3) Joaquim Molas, *La literatura de postguerra*, Barcelona 1965, p. 47.

(4) Molas, ob. cit. p. 47.

(5) A títol d'exemple, considerem la referència que don Toni fa a «Zola, es fundador de s'escola naturalista». El 1869, que és quan figura que transcorre l'acció, Zola era un escriptor jove i brillant que havia motivat un primer escàndol amb *Thérèse Raquin* però que encara no havia començat a publicar *Les Rougon-Macquart*, i el naturalisme com escola tardaria uns anys en afermar-se. Si bé els anacronismes no semblen convenir a un tipus d'obra com *Faust*, en canvi encaixen a la perfecció en peces com *Aquil·les o l'impossible* on, ho i presentant un setge de Troia completament convencional, Villalonga els fa servir amb tota consciència i en to irònic.

(6) Molas, *El mite de Bearn en l'obra de Villalonga*, dins Ll. V., *El mite de Bearn*, p. 19.

(7) Molas, *Lit.*, p. 47.

(8) No sé si podria establir-se, a partir d'aquí, una relació amb la novel·lística de D. H. Lawrence.

Per una escola «en» català

per Pere PONS I CLAR

A.—Reconeixement de la nostra situació

Aquesta mateixa revista s'ha vist enriquida des de poc ençà per treballs relacionats amb la pedagogia i l'educació. Record en aquests moments, i perdonin les omissions, l'«Extraordinari», els articles d'Antoni J. Colom i el recent col·loqui al número de Maig.

Que en una revista con «Lluc» es doni aquest fet vol dir molt. Vol dir, per descomptat, un intent de canvi en el seu contingut, però sobre tot que vivim uns moments educatius d'una gran densitat problemàtica que suscita no poques polèmiques aquí i allà. Sembla ingenu pensar que aquesta preocupació hagi començat per la iniciativa ministerial (Llibre Blanc, Llei d'Educació, etc.) perquè fou des d'aquell moment quan els «mass media» començaren a fer-se ressò. La realitat és que en un sector, no massa gran, de l'ensenyament privat existia ja aquesta coïtja feia temps. Pensem per un moment en l'organisme «Rosa Sensat» i els seus revolucionaris començaments, intentant connectar amb les realitzacions educatives d'abans del 36.

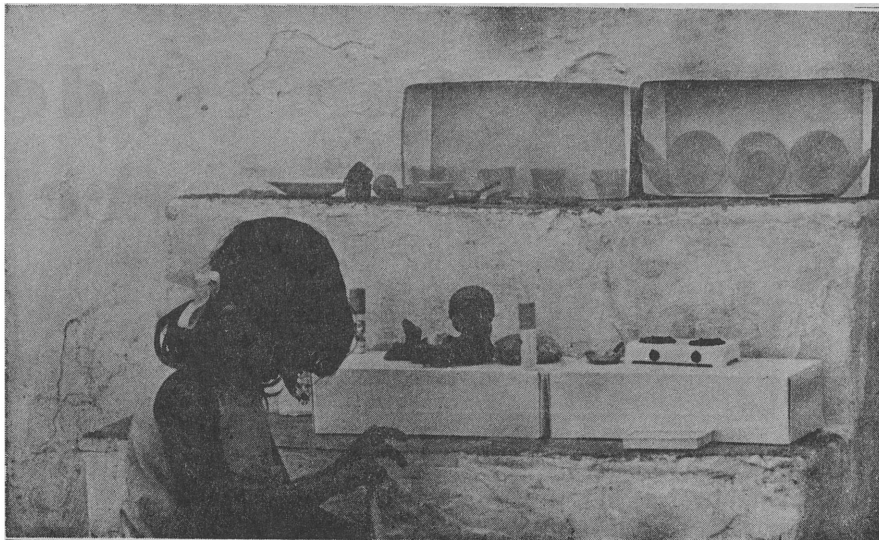
Ningú no posarà en dubte que la Llei d'Educació té la seva importància però tampoc ningú no es commocionarà si deim que les realitzacions de la mateixa, (la posta en marxa), han estat força deplorables, i per moltes raons que no convé ara analitzar. En tot cas, i per tal de justificar en un mínim aqueixa asseveració enumerarem «la improvisació», «l'oportunisme», «la manca de programació», «d'experimentació», etc. Com veuen la llista queda oberta perquè realment són moltes les objeccions, encara que tots sapiguem que es poden resumir en una sola paraula.

B.—Un problema concret: el bilingüisme

De tots és coneguda la forma com són tractades «las peculiaridades regionales» en la Llei. Aquestes peculiaritats són moltes i molt importants, i com més es profunditza en elles, més transcendents semblen. I, amb tot això a quina escola no es dona geografia, història, ciències, llenguatge, etc. a partir (i acabar) de textos editats com a màxim a Barcelona?

Deixarem a part, per una altra avinentesa si es presenta, tota la resta, i ens limitarem al problema bàsic de totes les educacions, al fet social que possibilita la comunicació interhumana i per tant la transmissió de la cultura: la llengua. En aquest cas, el nostre, la cosa no és tan simple, ja que de llengües de «comunicació» en tenim dues: la catalana i la castellana, mentre que només la segona és la de transmissió de la cultura. Aquí les contradiccions es multipliquen ja que només transmetem en la llengua «objectiu» (veure 1) que en aquest cas és l'oficial, sinó que, a més, la cultura que es transmet està desconnectada de la realitat socio-cultural que l'infant viu.

Segons la Llei el parvulari «podrà» ésser donat en la llengüa autòctona, quedant en un segon terme l'oficial. D'aquesta manera l'infant entén, almenys, el que li diuen les jardineres o parvulistes. Però ve't aquí que als sis anys aquest mateix nin quan comença el primer d'E. G. B. es troba amb el desconcertant fet de que davant d'ell una persona li parla una llengua que abans sentia només a la televisió i de tant en quan en el ci-

La nostra escola cal que sia una continuació de la vida, no un món a part. (Foto: J. Cabrer)

nema o passant pel carrer per boca de desconeguts.

Aquest fet, viscut per la majoria dels que llegeixen aqueixes línies provoca un «shock» a l'infant del que difícilment se'n podrà sortir. Només els intel·lectualment ben dotats, o els ja de parla castellana, segueixen adequadament el procés educatiu marcat per uns programes oficials que s'han d'assolir any per any, encara que l'infant quedi endarrerit de cada vegada més, malgrat les classes de recuperació, tan simplísticament descrites en les pàgines de la Llei.

Conseqüència lògica d'això serà un dels absurds més grans de la nostra societat mallorquina: que l'escola «no pugui» ésser una continuació de la vida de l'infant, quan estam cansats d'escoltar els consells de pedagogs eminentíssims que ens diuen que «ho ha d'ésser o no és res». I no ho pot ésser perquè nosaltres ja «a priori» **separam l'escola** «en la que solament se habla castellano (o español)», **de la vida** de l'infant, de la llengua que ha parlat amb els seus pares, dels jocs, de la casa, dels amics; és a dir, de tot lo que té validesa emotiva, l'única vertadera en els 6, 7, 8 anys per moure activament l'interés de l'infant cap a l'aprenentatge.

Fins aquí, doncs, unes raons diguem-ne psicopedagògiques, que no s'han recolzat en cites bibliogràfiques perquè, per òbvies, hem cregut que no calien.

Ara bé, es podrà objectar que el problema no és tan greu, i que els al·lots surten bé dels exàmens, aproven, van a la Universitat i àdhuc molts d'ells arriben a ser eminentíssims oradors, en castellà. Jo aquí afegiria que si això passa és en detriment de

nosaltres mateixos, de la nostra llengua i de la nostra cultura; i que el problema ja no és aleshores, com hem dit abans, psico-pedagògic sinó totalment polític, de l'acció de tot un poble en defensa d'uns interessos.

Aquesta acció s'especifica no tant per assegurar la supervivència d'una cultura tal com es troba a l'actualitat, sinó per l'esforç d'alimentar-la, de fer-la fruir, de revivar-la de tots aquests segles de menyspreus incomprensiblement permesos per uns i per altres. Es tracta d'evitar que el català es converteixi en una llengua de subcultura o el privilegi exclusiu d'un grup de lletraferits en un intent idealista d'evitar el seu enderrocament.

C.—Una difícil però necessària tasca: l'escola en català

És una realitat que una llengua existeix quan es «parla», i que la intensitat d'aquesta existència vendrà donada per la puresa d'aquesta parla; és a dir per la manca d'inclusions de paraules d'altres llengües. Una llengua com la catalana, de la qual el mallorquí n'és una forma de parlar-la, com pot ésser-ho el barceloní o el lleidatà, és un sistema tal com l'enuncien els lingüistes moderns, que es basta amb suficiència per omplir les necessitats dels subjectes que l'empren. Si aquests no l'empren, l'empren malament manllewant paraules de llengües foranes, serà perquè ho desconeixen; estan en uns límits lingüístic salvats de tot pecat gramatical. El que cal és fer conèixer la realitat en què es troben. Per això no hi ha millor manera que començar pels fonaments de la casa, per la ment de l'in-

fant, quan encara està enriquint el seu lèxic que li serà la base després per a les operacions abstractes, i el pensament lògic.

No hi ha dubte que l'educació de l'infant es realitza en el bressol de la seva mare i amb els estímuls que més tard reb dels components de la família. Amb tot i això l'escola hi pot fer molt i més encara si ho fa bé; i és aquí quan té sentit aquest treball. Es tracta de plantejar la necessitat d'una escola que sigui capaç de proporcionar una llengua viva, eficaç, correcta, i al mateix temps que l'assoliment del castellà sigui reeixit en una edat que fixarem en els 10-11 anys, per tal que la inclusió en el món cultural on es veurà insert pocs anys després (B. U. P., Universitat etc.) no sigui per a ell un obstacle.

D.—La hipòtesi de treball: els nivells d'ensenyament

Una advertència prèvia. Tot el que segueix a continuació és el fruit de l'experiència d'algunes escoles de Barcelona, en una de les quals he pogut treballar, i a més l'experimentació que l'I. C. E. de Barcelona porta a terme amb la col·laboració d'algunes escoles de la província catalana (Seu d'Urgell, Vilanova i la Geltrú, Manresa, etc.)

En el parvulari el nin escolta i parla una única llengua: la catalana. Al mateix temps es veu iniciat a l'escriptura i lectura d'aquesta llengua mitjançant el sistema global, que gira entorn d'un procés educatiu més ampli que el lingüístic, i que ara, per tant, no cal definir.

Arribat al primer nivell de Bàsica l'infant consolida la lectura i l'escriptura del català passant pel sistema analític complement de l'anterior. Aquest fet es realitza en les classes pròpiament de llenguatge i a més en totes les restants en les que solament el català és la llengua de transmissió. En aquest nivell l'infant tindrà un primer contacte amb la llengua castellana que quedarà restringit a unes activitats d'expressió i comprensió oral. Aquesta primera aproximació al castellà té molta d'importància ja que pot malbaratar tots els esforços posteriors. Cal que l'infant sàpiga exactament que en aquell moment està parlant una segona llengua i que a més no es formin «interferències» entre les dues. Per això es creu necessari que la persona que li parli i el faci parlar en castellà sigui castellana i per tant un professor diferent al que té ell cada dia. Tal com diuen Greve i Van Passel (Opus cit.) és necessari que el «locus» del cortex cerebral corresponent a aquesta llengua sigui condicionat a la persona castellana. De no ser així es formarien les perilloses interferències esmentades.

En el segon nivell la cosa no va molt més enllà. Es continuen totes les àrees en català, es reforça la lectura i escriptura, l'expressió oral i escrita etc. amb totes les tècniques de les quals l'escola es pugui fer servir. La llengua castellana (vertadera llengua «objectiu») segueix en el mateix nivell de comprensió i expressió oral, enriquida en relació al nivell anterior no més que per les hores que s'hi dediquin.

El tercer nivell és el més crític de tots perquè marca el moment en què, a més de seguir aprofundint la llengua catalana, que encara serà la base d'aprenentatge de totes les àrees, s'ha d'incloure la iniciació a la lectura i escriptura de la segona llengua; la castellana. En les classes de llenguatge del català es farà conscient l'infant del que «es diu» i del que «cal dir». Aquesta acció es prou comprometedora per les motivacions que el lector està endevinant ja, i que per tant deixarem en un pla de rabiosa acció a escometre quan més prest millor.

En el quart i cinquè nivells el català va cobrant de cada vegada més importància arribant a ser la llengua de transmissió en algunes àrees mentre que el català tot i essent la llengua piramidal, només s'emprarà en les altres.

Finalitzat la primera etapa de Bàsica, l'infant, ja púber, haurà assolit un nivell dels dos sistemes lingüístics que li permetrà en la segona etapa ser un vertader bilingüe.

Fins aquí la hipòtesi. L'experiència meua i dels companys de treball allà a Barcelona ens va reafirmant més en la nostra tasca. No és una empresa fàcil ni mancada de perills; és una necessitat, imperiosa, que s'ha d'escometre com més aviat millor si no volem que d'aquí a pocs anys aquests infants d'avui ens ho retreguin quan hagin deixat d'esser-ho.

Pere PONS I CLAR

Quatre cartes de B. Rosselló - Pòrcel i un apèndix

per Carles-Jordi GUARDIOLA

Buscant altres cartes vaig trobar aquestes de Rosselló-Pòrcel adreçades a Carles Riba i a Clementina Arderiu. Avui crec que pot ésser interessant publicar-les a «Lluc».

Aquestes cartes que van de gener a desembre de 1935, corresponen al final de l'estada de R.-P. a Barcelona i al començ de la seva estada a Madrid; és a dir, a l'últim curs de la seva carrera i al començ del doctorat.

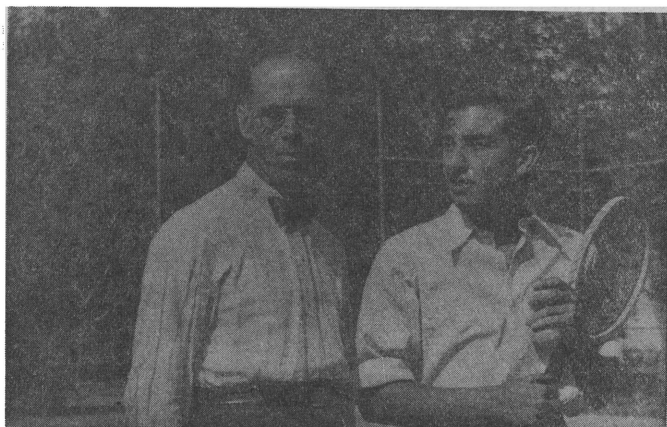
Vaig trobar-les a l'Arxiu Carles Riba que amorosament conserva la seva vídua Clementina Arderiu, en el pis on visqué i treballà el poeta els darrers anys de la seva vida. Crec que puc afirmar que són les úniques cartes de R.-P. adreçades a C. Riba perquè aquest i la seva muller han ordenat tota llur correspondència en carpetes perfectament classificades alfabèticament i no crec que n'hi hagi cap de perduda o traspaperada.

Vull agrair aquí l'extremada col·laboració que Clementina Arderiu m'ha prestat en tota hora no solament per a la recerca d'aquestes cartes sinó també de moltes altres.

La relació i estima mútua de C. Riba i Rosselló-Pòrcel pot semblar per la migradesa numèrica d'aquesta correspondència, limitada. De fet, aquestes cartes no mostren tot el que aquella relació comportà, oi més quan falten les cartes de C. Riba adreçades a R.-P. que crec que poden ésser aclaridores i que també haurien d'esser editades. Tots

els testimonis asseguruen que mestre i deixebles arribaren a establir una comunicació-admiració mútua desacomunada. Però és el mateix C. Riba el qui, sense modestia, és el primer de contar llur amistat: «la (...) la primera escomesa, gairebé de trascantó, gairebé xoc, als claustres de la Universitat; i llavors l'estar cara a cara més tens i més serè que jo hagi mai conegut. (...) La nostra relació entrava, per una tal correspondència i cooperació de creixences, en el gènere més noble de les amistats virils, aquelles en les quals els títols de mestre i de deixeble es distribuïen, si de cas, segons una diferència externa d'edats o de graus acadèmics, però en rigor pertanyen tots dos alhora, transcendits, a cadascun dels dos amics». I acaba amb un «Prodigiós Rosselló-Pòrcel, mort a vint-i-quatre anys!». (*Memòria de Rosselló-Pòrcel*. Prefaci a l'edició pòstuma d'*Imitació del foc*. Barcelona. Publicacions de la Residència d'Estudiants, 1938, 15-23).

No és la meua idea, en aquest article, fer cap tipus d'estudi comparatiu dels dos poetes. Sobre Rosselló-Pòrcel no hi ha cap estudi de conjunt; vg., però, Joaquim Molas *Rosselló-Pòrcel*, avui a «El Pont» n.º 13 (1959), 31-39 i Josep M. Castellet i Joaquim Molas *Poesia catalana del segle XX*, Barcelona 1963, 94-95 on és situada la poesia de R.-P. en el seu context històric i les seves coordenades estètiques. Vg., també, Francesc Vallverdú *Trenta anys*

Un mestre i un amic de B. Rosselló-Pòrcel: Miquel Ferrà i G. Fuster Mayans a la pista de tennis de la Residència d'Estudiants, l'any 1931

després de la mort de Rosselló-Pòrcel a «Nous Horitzons», n.º 15, (3.º trimestre) 1968, 58-62, article-resum de les crítiques i valoracions de l'obra de R.-P.

Aquí només vull publicar les cartes amb una senzilla anotació perquè puguin servir per a posteriors estudis tant sobre Rosselló-Pòrcel com sobre C. Riba. Com que aquestes cartes no ofereixen problemes de lectura m'he inclinat a respectar al màxim el text, i a no enferfegar excessivament l'anotació.

He usat claudàtors quan el text afegit no és original. He deixat les abreviacions i els mots estrangers com són a l'original. Només he usat (sic) en dos moments que Rosselló es deixa —per error purament mecànic— unes partícules de la proposició.

Numero les cartes amb xifres romanes al costat de les quals, entre parèntesi, poso si és carta o targeta postal. De les quatre cartes, tres són adreçades a C. Riba (I, II i IV) i una (III) a C. Arderiu. Respecte l'Apèndix vg. nota n.º 11.

LES CARTES

I (targeta postal)

Sr.

Carles Riba
Lletana, 30
«Fundació Bernat Metge»
Barcelona

[Ciutat de Mallorca] 1 gen 35
Admirat mestre:

Una malaltia sobtada m'ha fet retindre més temps del que jo hauria desitjat l'antologia de poesia anglesa que tingueru la gentilesa de deixar-me.

Ara l'he trobat aquí, a Mallorca, amb tots els meus llibres que m'han estat (sic) reexpeditos. Excuseu-me. Em sembla que prest tornaré a Barcelona (1) i podré tornar-vos-la. Vostre,

Rosselló Pòrcel

Bon any nou a vós i als vostres.

II (targeta postal)

Senyor

Carles RIBA

Sarrià, 163 (2)

Barcelona

Palma, 15 d'Agost 35

Admirat Mestre:

Una lectura estival de les Estances m'obliga a retre-li homenatge escrit. Es un cas de consciència; la ploma hi va tota sola. Cada vegada descobreixo més. Quina gran poesia! L'estima,

Rosselló Pòrcel (3)

III (carta) (4)

Madrid, 25 Oct. 35

Admirada amiga:

Estic aprenent de tipògraf (5). Aquest és el meu assaig primer. Com que V. —en una lectura recent— tingué la bondat de remarcar-lo, em faig un plaer d'enviar-li aquesta prova (6).

Els meus respectes al Sr. Riba.

Disposi del seu affm.

Rosselló Pòrcel

Escuela Internacional Española

Ricardo Fuente, 5

MADRID

IV (carta)

Madrid 7 Des 35

Estimat Mestre:

Per encàrrec de T. Garcès —li havia de parlar de coses dels «Quaderns de Poesia» (7)— he anat a saludar J. Bergamín, a «Cruz y Raya». Naturalment el tema «poesia catalana» ha estat inevitable. I més inevitable, es clar, parlar de les «Estances» (8)

Abreujo. Hem arribat a (sic) conclusió: «Cruz y Raya» us demana permís per publicar una antologia del llibre, amb trad. cast. en regard. L'edició seria pulcra com totes les de la Revista.

Problema de traductor. Hem parlat de si el mateix autor podria tornar a traduir els seus pensaments. En darrer terme tot està en les vostres mans. Si la trad. fos d'altri Bergamín voldria que Vos donessiu el vostre nihil obstat (9).

Ofereix un pròleg de Guillén.

«C. y R.» també té en projecte una crònica mensual de lletres nostres, escrita en català. Demanen firma. No he gosat dir res sense el vostre consell (10).

Affm.

Rosselló Pòrcel

Escuela I. Española

Ricardo Fuente, 5

MADRID

APENDIX (targeta postal) (11)

Sr. Carles Riba

Ateneu Barcelonès

Barcelona

Spain

Atenes, 14 juliol [1933]

Des d'Atenes, saludem el nostre Mestre i li agraïm, ara més que mai, el seu insuperable guiatge pels camins —no massa fàcils— del classicisme grec.

Mercedes Montañola - Amalia Tineo
- Rosselló-Pòrcel - Vicens - Blanco
Escandón - Espriu (12)

NOTES

(1) Rosselló-Pòrcel estudià i residí a Barcelona des del 1930, a la universitat de la qual es llicencià de literatures romàniques el juny de 1935. L'octubre d'aquest mateix any es traslladà a Madrid per a preparar el doctorat.

(2) L'original del carrer i la població apareix borrat i substituït per Barcelona, 4. BREDA. En aquesta població el matrimoni Riba i els seus fills passaren els estius de 1934 i 1935.

(3) Aquesta targeta postal induï C. Riba a iniciar el seu article *Memòria de Rosselló-Pòrcel* (publicat com a preface de l'edició pòstuma d'*Imitació del foc* de B. Rosselló-Pòrcel, Barcelona 1938, 15-23; inclòs després a *...Més els poemes*, Barcelona 1937, 139-142 i a *Obres Completes II*, Barcelona 1967, 561-562) amb una referència explícita al seu contingut: «(...) Un dia Rosselló-Pòrcel, després d'una nova lectura de les meves *Estances*, es va creure en el «cas de consciència» d'escriure'm tot d'una (...)».

(4) Aquesta carta és adreçada a Clementina Arderiu, muller de Carles Riba.

(5) Aquesta és la primera notícia que tinc d'aquest aprenentatge de Rosselló-Pòrcel i cap dels seus biògrafs el cita. Tot fa suposar que li ve de Mallorca: fa poc temps que és a Madrid —des del setembre— i el poema (vg. nota següent) és datat a Barcelona, el mes de maig del mateix any.

(6) La prova és el text imprès del poema *A una dama que es pentinava darrera una reixa en temps de Vicenç Garcia* incorporat després a *Imitació del foc*, Barcelona 1938, pp. 45-46 i recollit a l'*Obra poètica*, Palma de Mallorca 1949, p. 125. El poema ofereix una ver-

sió diferent de la de les edicions posteriors. Les variants estan concentrades en els versos 4, 9, 12 que afecten a petites diferències en els signes de puntuació i 14, el qual presenta una redacció més primitiva, menys treballada: «de mares, roses, ceres bategants!», en comptes de «...ceres, roses bategants!» com apareix en les edicions posteriors. En els canvis de les edicions posteriors no hi són absents la mà de Salvador Espriu, el seu amic i company, i la de Carles Riba, el seu mestre. Respecte a això vg. un fragment d'una carta inèdita d'Amàlia Tineo a Carles Riba el 15 de febrer de 1938 on es diu: «Sr. Riba: Ahí están los dos poemas de que le hablé (...). Vea Vd. a ver que se puede hacer con ellos. Espriu le había hablado ya a Rosselló sobre esto, y el muchacho pensaba arreglarlo. Pero así se han quedado. Las demás cosas en el resto de los poemas las ha corregido o repetado Espriu según lo que habían hablado y resuelto los dos».

(7) Revista mensual de poesia i de crítica literària els redactors i fundadors de la qual foren Carles Riba, J. V. Foix, M. Manent, J. Teixidor i T. Garcès. El primer número és del juny d'aquest mateix any i la publicació durà fins el 1936. Adreçada a l'elit cultural del país, hi col·laboraren, en llur llengua, ultra escriptors catalans, castellans i francesos adscrits majoritàriament als corrents postsimbolistes.

(8) Aquesta carta insinua algunes de les relacions literàries i personals que Rosselló-Pòrcel tingué amb intel·lectuals castellans que li eren pròxims estèticament. José Bergamín que aleshores tenia 40 anys —en Rosselló-Pòrcel en tenia 22— representava una manera de ser prou important dins la generació del 27 que en aquells moments dominava estèticament les lletres castellanques. Catòlic convençut però també convençudament fidel a la República, la seva tasca estava dedicada en aquells moments al manteniment i direcció de la revista «Cruz y Raya. Revista de afirmación y negación», «estilo de cultura y estilo de catolicismo» com l'ha definida Luis Felipe Vivanco. La llista dels seus col·laboradors dona la mesura de la seva adscripció però no l'eximeix d'una contradicció certa. Si per una banda els catòlics hi predominaven no sempre llur catolicisme coincidí com Bergamín, amb un mínim sosteniment a la República. Entre altres, José F. Montesinos, Jacques Maritain, Léon Bloy, Luys Santa Marina, Luis Cernuda, A. R. Rodríguez Moñino, Ramón Gómez de la Serna, Dámaso Alonso, Luigi Sturzo, Leopoldo Panero, Pablo Neruda, Xavier Zubiri, Keats, Gregorio Marañón, Rafael Sánchez Mazas, J. López Ortiz O.S.A., Julián Marías, Félix Ros, etc. Per a una bona síntesi i bibliografia sobre Bergamín i la seva revista, vg. Luis Felipe Vivanco *La generación poética del 27 a Historia general de las literaturas hispánicas VI*, Barcelona 1967, 599-609 i 625-627. Per altra banda, Jorge Guillén (Valadolid 1893) que ja ha publicat una

edició de *Cántico* (1928), que està a punt de publicar la segona (1936) i que reconeix que «del caos contemporáneo me ha salvado Paul Valéry, devolviéndome el sentido clásico de la poesía» aconpleix una de les influències més visibles sobre Rosselló-Pòrcel que fou deixeble seu i a qui dedicà un assaig. Vg. sobre Guillén Luis Felipe Vivanco *idem*, 490-499 i 612-613 i sobre la relació Guillén-Rosselló, l'opinió d'Antoni Comas. *Introducción a Bartomeu Rosselló-Pòrcel. De la «Imitación del fuego» y otros poemas*, Barcelona 1970, 26-30.

(9) Cap text de Carles Riba no arriba a ésser publicat a «Cruz y Raya».

(10) L'única col·laboració de tema català, en castellà, és de Martí de Riquer al n.º 35 (febrer 1936) pp. 95-116. Correspon a l'original i traducció de quatre poemes d'Andreu Febrer junt amb una breu introducció.

(11) De fet, aquesta targeta postal és escrita per S. Espriu. Si la reporto aquí és per dues raons. La primera, que és òbvia, perquè entre els signants hi ha Rosselló-Pòrcel. Le segona perquè he trobat la targeta a l'Arxiu Riba, en la carpeta corresponent a Rosselló-Pòrcel i no en cap altra. Sense donar-hi una importància excessiva, el fet no deixa d'ésser significatiu i confirma la predilecció que Carles Riba sentia pel seu alumne.

(12) Alumnes tots de Carles Riba que en aquells moments era professor auxiliar a la facultat de lletres, secció de llengües clàssiques, els quals participaven en un creuer d'universitaris pagat pel govern de la República. Vg. la descripció que fa del viatge S. Espriu: «(...) a l'estiu de 1933, vàrem anar a Egipte i a Grècia, a Jerusalem, Constantinoble i Nàpols, en una volta per la Mediterrània que va durar quaranta-cinc dies» a *Alguns records del meu amic Rosselló* dins *Evocació de Rosselló-Pòrcel i altres notes*, Barcelona 1957, 26.

Cartes d'autors mallorquins adreçades a C. Riba

(Fotocòpia en poder de C. J. Guardiola)

M. COSTA I LLOBERA

22 juny 1911 (Ciutat)

J. ALCOVER

Ciutat 22 juny 1911 (postal)

» 24 agost 1916

» 27 juny 1918

» 15 Jul. 1919

» 12 abril 1918

» 16 març 1921 (a Cl. Arderiu)

» 7 Juny 1921

M. FERRA

Barcelona 24 abril (targeta)

» 5 jul. 22

» 27 set. 22 (targeta postal)

» 18 jul. 22 (?)

» 26 març 24 (?)

» 8 abril 24 (?)

(L'any d'aquestes tres cartes i l'interrogant, són anotats per C. Riba)

Barcelona 24 juny 24

B. Rosselló-Pòrcel segons un dibuix de Bernardino de Pantorba. 1936

» 10 nov. 25

» 29 oct. 27

» 23 oct. 28

» 24 nov. 33

Ciutat 20 abril 46 (targeta postal)

» 18 des. 47 (targeta)

Barcelona 2 abril

» dissabte, 23

» divendres

» 17 març

Ciutat s/d (targeta)

» s/d (targeta)

» s/d (targeta de Germaine Pujulà de Ferrà a Cl. Arderiu)

M. ANTONIA SALVA

Ciutat 30 juny 1911 (targeta postal)

» 14 feb. 1917 (a C. Arderiu)

Lluçmajor 24 juny 1917 (idem.)

La Llapassa 17 des. 1917

Ciutat 25 maig 1918

» ? abril 1918 (a C. Arderiu)

(targeta postal)

Llapassa 20 agost 1919 (idem.)

(targeta postal)

» ? des. 1919 (targeta postal)

» 1 juny 1920 (a C. Arderiu)

» 24 des. 1920 (idem)

» 29 març 1921 (idem)

» ? ? 1921 (diumenge)

» 19 jul. 1922 (a C. Arderiu)

» 8 oct. 1922 (targeta postal a

C. Arderiu)

» 7 set. 1924 (a C. Arderiu)

Ciutat 23 març 1921 (a C. Arderiu)

(targeta postal)

_____ 4 nov. 1044 (cartolina impresa)

Lluçmajor ? » 1946

» 14 des. 1953

» 4 maig 1953

» 17 juny 1956 (Targeta a C.

Arderiu)

» ? ? ? (poema manuscrit)

L'altra cara del turisme

per Antoni TARABINI

(Fotos: J. CABRER)

Per inusitat i per considerar-ho de màxim interès reproduïm part d'un reportatge aparegut a «TRIUNFO» n.º 568 (18 agost 73), signat per Huertas Clavería. Aqueix article fa referència a les condicions laborals i humanes en què es troba el treballador d'hostaleria, la nostra primera indústria (?) nacional a les dues zones privilegiades: Costa del Sol i Balears. Nosaltres ens limitam a seleccionar i transcriure allò referent a Balears, creient que sobra tot comentari.

I.—Contractes de treball

En general, pot dir-se que no existeix el contracte de treball escrit a l'hostaleria, i quan hi és, no està ajustat a les normes laborals vigents. S'ha passat de moda fer signar contractes en blanc o per temporada de tres o sis mesos, fins i tot a treballadors fixos a l'empresa.

II.—Salari

El 99% dels hotels paguen quan volen. Malgrat el «Libro Blanco de la Hostelería» parli «d'un veritable desbordament en salaris, diguem-ne extrareglamentaris», els salaris reals oscil·len damunt les 9.000 pessetes. Les empreses compten amb les propines i l'excés de mà d'obra per oferir salaris baixos. No es paguen hores extres. Els empresaris diuen que a hostaleria no es vàlida la llei que estableix la jornada màxima legal.

III.—Horari

No existeix horari fix de treball. Quan s'acaba la jornada sempre s'han superat les vuit hores. I respecte al treball femení, cal fer constar que:

- a) No es respecta el descans de dotze hores entre jornada i jornada.
- b) Les cambres es veuen obligades a fer guàrdia (de 8 a 22 hores) cada quatre o set dies. Guàrdies que no es cobren ni impedeixen començar al dia següent la jornada a les vuit del matí.

IV.—Dia lliure

Es freqüent, per falta de personal necessari, que els dies lliures no es prenguin i s'acumulin. Hi ha treballadors de temporada que d'aqueix modo ni els cobraran ni els faran. Els fixos hauran d'esperar a l'hivern. Hi ha empreses que els paguen a canvi de què no es facin, mes no els abonen el recàrrec corresponent.

V.—Menjar

En general, insuficient i dolent. Es compensa amb el costum de robar el que es pot.

Causes que es donen:

- Mal estat d'alguns aliments.
- Falta de neteja dels cuberts.
- Higiene deficient al lloc de les menjades.
- Horari de menjador supeditat als dels clients.

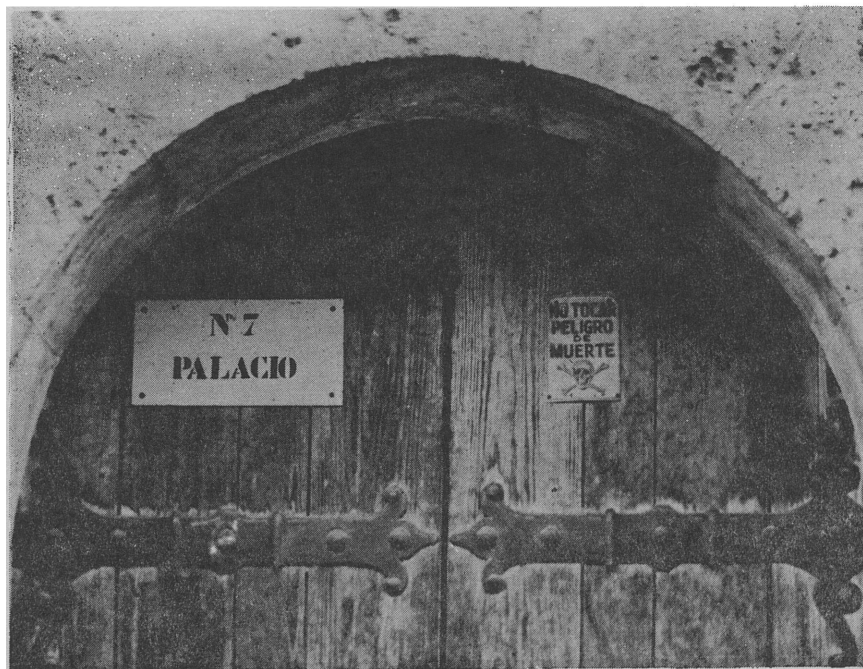
VI.—Higiene

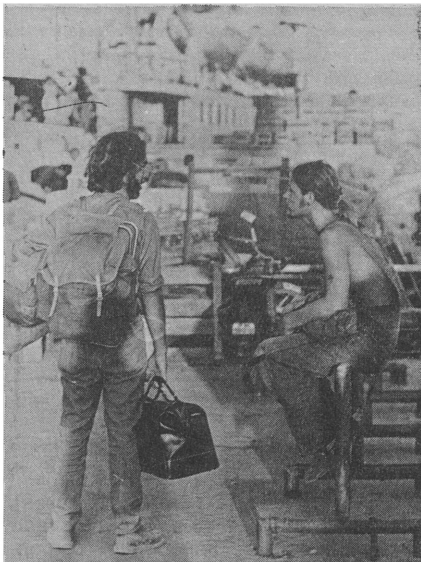
Dutxes amb mitges portes i WC bruts...

VII.—Habitacions

Són quasi sempre petites per la quantitat de gent i coses que hi estan. Hi ha dormitoris que donen a altres habitacions que són simples corredors. En aquets corredors hi dorm gent, «botones» i personal jove.

Es practica impossible fer vida de família pels qui ja són casats i que viuen a l'hotel. Tan sols en casos contats existexen cambres per matrimonis, per això, la seva vida íntima es reduïx a trobades esporàdiques i mig amagades que són un contrapunt sarcàstic damunt el tòpic fàcil del cambrer «ligón» i seductor d'estrangeres...

Per confirmar aquestes dades, Huer-tas Claveria transcriu una lletra publicada al «Diario de Mallorca» (8 sep. 72): «Som un grup de treballadors eventuais d'hostaleria (...) Vivim a soterranis bruts i dormim acaramullats (...) arribaren a les dues de la matinada uns clients de «tour-operator» i l'hotel estava ple. Les cambres foren aixecades dels llits i les demanaren que dormíssim a la platja per acomodar els nous arribats. Indignades presentaren demanda a Magistratura, mes acabaren perdent, perquè no havien anat a treballar al dia següent».

I continuen: «...A una cambra d'un per cinc hi dormíem set persones, sis en lliteres i l'altre a un llit petit. Tan sols en aquesta habitació del soterrani hi ha finestres que donin a l'exterior, quan totes les altres estan ocupades pel personal. Tampoc els serveis ni els menjadors tenen ventilació. Per altra part, la netetja de les habitacions deixa molt que desitjar i predominen les olors desagradables».

Conclusió

I així acaba l'article de «TRIUNFO»: «El panorama s'ha complicat, endemés, amb la progressiva influència de les grans agències internacionals, organitzadores dels «tour-operators», gigantesques operacions turístiques que reben preus per atreure més clients, preus que són acceptats pels empresaris malgrat considerar-los impossibles, l'abaratament és aconseguit a força de servir cada vegada pitjor i també a força d'estreñer cada vegada més els perns dels cambrers, «pinches», cuiners, «botones», cambreres i aqueix llarg etc. de desconeguts damunt els quals descansa bona part del triomfalisme de la primera indústria del país».

Antoni TARABINI

Quatre poetes francesos

FRANÇOIS DODAT (1908)

EL MARTINET

*L'orfe de les riberes
era ja tan sols un somni
una nit que vestit de faiança
pescava immòbil
els peixos tot curiosos de veure'l
tan trist i tan blau
com un bell rei de Xina
enmig de les canyes.*

Publicats al «Cahiers du Sud»

MICHEL MERLEN (1940)

SAL

*El cel vigorós
sal blava on moren
els ocells
es balanceja
d'un ull a l'altre
lentament
com un vestit
sense dona
dalt d'un arbre
udolant.*

De *Les Fenêtres bleues* (1969)

KAMAL IBRAHIM (1942)

*Hi ha quasi sang
a datar de la dona
i de la mort.*

*Aquell jorn vaig veure la COSA
i el que això vol dir.*

De *Celui-ci Celui-moi* (1971)

PIERRE - BERENGER BISCAYE (1944)

L'ESTIU VENDRÀ

*L'estiu vendrà, els mots
ja ho diuen, i tots
els altars s'esfondren
sota el blau incessantment
accentuat. L'aigua de l'aire
no es beu sinó de lluny.
Coneixeràs (la innominada
a la fi es descobreix) la mar
que et convida a morir.*

De *Cérigo* (1970)

Record de Joaquim Verdaguer

per Llorenç VILLALONGA

Joaquim Verdaguer nasqué a la Ciutat de Mallorca, en una alegre casa del carrer de la Victòria amb balcons que enfilen, devallant per la costa del Conquistador, la ciutadaníssima Glorietta de la Reina. De llinatge català amb ascendents il·lustres —destaquen Jacint Verdaguer i Narcís Verdaguer i Callís—, ell era mallorquí de cap a peus. Literàriament, seguint la tradició illenca de Miquel S. Oliver, Gabriel Alomar, Joan Alcover, Llorenç Ribet i tants d'altres, utilitzà la llengua catalana i, també, la castellana. Algú, erròniament, li atribuï un origen maonés. És un dels pocs autors nostres que ha aconseguit traspasar les fronteres.

El coneixia des de la infantesa. Estudiàrem plegats a l'Institut. En la seva extensa labor —recollida en periòdics, revistes, llibres— parlen els ocells, els arbres, els rellotges i els mobles. Parlen un llenguatge universal, intuïtiu i humà, que pot entendre's per totes les latituds. No és estrany, doncs, que hagi estat traduït a tants d'idiomes. Ningú no estigué tan lluny del tancat localisme de la literatura pseudo-social (que no pertany al món de les lletres) ni del neorealisme que no passa d'ésser un fragment

putrefacte de la realitat, com aquest escriptor pulcre i poètic.

És més que un humorista. Les seves prosas recullen, proteïcament, vora l'humor, l'amor, l'examen i la fantasia. És un panteista. *El arte de fumar en pipa* respon a aqueixa facilitat de projectar l'ànima sobre allò que, abans d'enfonsar-se la física del Renaixement, hauríem anomenat inert. Avui sabem que res no és inert per aquell que estima i observa. Joaquim estimava les pipes, els ocells, les porcellanes, les arquilles, els carillons, les consoles isabelines i altres records familiars que el voltaven en morir. Un temperament així, en una època grollera semblava destinat al fracàs, sobretot perquè mai no explotà la propaganda daliniana ni la matusseria social, i, no obstant això, *El arte de fumar en pipa* aconseguí, en diversos idiomes, tiratges nombrosos. Fins i tot se'n publicaren dues edicions clandestines a Londres.

Vaig assistir, amb Miquel germà, a la gènesi d'aquest llibre, concebut a un racó del «Círculo Mallorquí» annex a una biblioteca d'ambient i solera: una petita cambra, aleshores inconfortable, segons vaig expressar en un sonet, si bé avui arranjada i tem-

perada. Allà ens refugiàvem sovint fugint de companys ordinaris i senyoretetes sensibleres, fauna que detestàvem i admiràvem abans de comprendre que, malgrat tot, no és possible prescindir-ne.

En un espai tan breu no puc ressenyar la seva labor literària. Al meu entendre, *El eco del castillo* i *El avaro* destaquen molt per damunt la resta de la seva producció. Que ambdues narracions no hagin tengut més resonància, s'explica per haver estat editades a Mallorca, on la celebritat, com el caviar, cal que ens arribi des de Rússia amb avió. Quan es publiquin les *Obras completas* de Joaquim Verdaguer, serà necessari sotmetre-les a noves revisions i comprendre que l'etiqueta d'*humorista* se'ns havia quedat estreta. A part dels seus treballs docents —la seva *Gramàtica anglesa* declarada llibre de text a molts d'instituts, *Lecturas graduadas francesas*, etc.— deixà la biografia d'un curiós parent seu, Josep Miquel Guàrdia, sota el títol de *Un menorquí indòmit*. En edició pòstuma, en llengua alemanya, aparegué la *Biografia d'un ocell*. I resta inèdita la seva magnífica versió catalana de l'obra poètica de Rudyard Kipling.

Miquel Ferrà, noucentista

per **Damià FERRÀ-PONÇ**

L'obra poètica de Miquel-Ramon Ferrà i Juan (Ciutat de Mallorca, 1885-1947) ha despertat un relatiu interès entre els historiadors de les nostres lletres i ha tengut comentaristes més o menys encertats: Miquel Gayà, Joan Pons i Marquès... El lector trobarà fàcilment les seves **Poesies completes** (1962) que permeten una aproximació vàlida a l'autor de **La Rosada**. Contràriament, els seus assaigs, mai no arrellegats en volum, resten dispersos per revistes i periòdics de consulta problemàtica. Els estudiosos del món literari català han ignorat la labor —desigual però bàsica per entendre l'escriptor— d'**Alanís**, pseudònim popularitzat per M. Ferrà en una llarga tasca d'assagista sovint de ressos polèmics. El fet palesa la manca d'un buidatge a fons, d'una investigació rigorosa i amb la metodologia escaient del paper que ha jugat la premsa en la història cultural de la Mallorca moderna. Hem historiat massa unilateralment la nostra realitat des del **llibre**, instrument substancial però no únic en la configuració de la mitologia de la societat illenca. Els nostres papers periòdics són un camp immens i gairebé inexplorat que demanen investigadors seriosos i pacients que revelin continguts sorprenents, capaços d'escombrar força mitificacions i aclarir punts obscurs d'una terra que coneix molt poc el seu passat més recent. Que les publicacions són un punt essencial d'informació ho veié ja el jove Bartomeu Rosselló-Pòrcel quan inicià la seva labor d'articulista amb una llarga sèrie de treballs sobre la premsa mallorquina del XIX. Quan tinguem un aplec de treballs monogràfics fets amb responsabilitat sobre una extensa garba de publicacions que van des de «La Almudaina» a «El Día», des de «La Aurora» a «El Obrero Balear», des de «La Nostra Terra» a «Brisas»... la imatge de Mallorca se'ns farà més rigorosa, més real, menys tòpica, menys rutinària.

A les pàgines de «El Día», diari liberal, propietat del financer Joan March i Ordines, aparegut a la Ciutat de Mallorca entre 1921-1939, trobarem un grapat d'articles de M. Ferrà centrats al voltant d'una exigència de renovació de les arts plàstiques a l'illa. (*) Els articles d'**Alanís** aparegueren durant els mesos de juny, juliol i agost de 1921 i la seva transcendència justifica sobradament un comentari crític i una reproducció que els tregui del silenci i els posi a l'abast dels possi-

bles historiadors de l'art o les idees estètiques a la nostra terra. Podem afirmar, sense exageració, que els articles esmentats signifiquen la formulació, clara i rotunda, d'un veritable **Manifest del Noucentisme a Mallorca**. M. Ferrà hi propugna la liquidació de les restes modernistes i exigeix als artistes locals un replantejament radical que els inscriuï dins el programa noucentista de les arts plàstiques del Principat. I és que **Alanís**, com els elements restants de la tan debatuda Escola Mallorquina, és —poeta, assagista, ideòleg— un **noucentista** en el sentit més exigent del terme. Una anàlisi de la seva figura intel·lectual inserida dins el Noucentisme pot ajudar-nos a un replantejament de la seva significació i a una aproximació més vàlida i precisa a la seva època, temps de tensions altament significatives, en tots els ordres, a Mallorca.

Un home del noucentisme

Miquel Ferrà pertanyia a una família d'origens menestrals, ben arrelada dins la circumstància social, política i cultural de la Ciutat de Mallorca del XIX. Eren gent treballadora, catòlica, tradicionalista, amb inquietuds culturals notables. L'avi, Miquel Ferrà i Font, mestre d'obres d'Arquitectura,

Miquel R. Ferrà un assagista poc valorat pels historiadors de les lletres catalanes.

deixà realitzacions importants, així el palau neoclàssic del Comte de San Simon en el carrer de Sant Jaume. El pare, Bartomeu Ferrà i Perelló (Ciutat de Mallorca, 1843-1924) exercí la mateixa professió i té un lloc destacat en la història de l'arquitectura mallorquina. Fou, endemés, un personatge del món literari illenc de la fi del vuitcents. Escrigué unes quantes peces teatrals costumistes on es retraten amb humor agredolç els estaments populars ciutadans de l'època. Com a poeta va des d'un to humorístic dels versos satírics de costums a un lirisme intimista, un tant **fin du siècle** en to menor. En queden, en fi, un aplec de prosas descriptives centrades —com el teatre— sobre el món ciutadà d'aquell temps.

Aqueix món familiar el formà dins una preocupació pels problemes culturals i artístics, plantejats sempre des d'una òptica conservadora més atenta a la labor de preservació, de restauració, d'ensenyament que no d'integrar les inquietuds intel·lectuals dins l'individu per a fer-ne un ésser innovador i revolucionari. Allà es mitificaven una religió tradicional, la vida familiar, la cura dels tresors del passat històric, la feina ben feta dins normes heretades. M. Ferrà fou, doncs, un **home d'ordre**, en la seva actuació cultural i política. Els estudis de Dret i Lletres a Barcelona, el contacte amb les grans figures del món català en aqueixa ciutat no li motivaren cap trencament radical amb el llegat patern, però li donaren una visió àmplia, europeïsta, de les reivindicacions catalanistes que havien arribat a la formulació d'un nacionalisme. I es tragué també una formació universitària sistematitzada, precisa, rigorosa, exempta de tot pintoresquisme provincià. Fou fidel a uns **principis** que mai no abandonà: políticament de dretes —admirador de Cambó—; cizellador d'una poesia depurada, matissada i formalista; defensor d'un art classicista i har-

NOTA (*)

Són vuit articles en total. Reproduïm els quatre primers al final d'aquesta introducció. Acompanyant l'anàlisi del programa plàstic noucentista de Miquel R. Ferrà, que formarà el segon i últim article, publicarem els quatre restants. Al peu de cada un d'ells hi figura la data en què aparegué a «El Día».

Josep M. Costa i Ferrer, el formidable dibuixant «Pícarol» de diverses publicacions i animador destacat de la vida artística mallorquina. Dibuix de Lluís Bagaria. 1927.

mònic; practicant d'una religiositat plàcida i sense angoixes... Aquest equilibri, aquesta continuïtat de l'autor d'**A mig camí** contrasta de forma absoluta amb la trajectòria vacil·lant, contradictòria i desconcertant del sociocràtic, racionalista i escèptic autor de **Mort de Dama**, que Ferrà intentà —inútilment— d'atreure envers el catalanisme. L'intel·lectualisme, l'antirromanticisme, l'estabilitat de Ferrà s'ajuden plenament amb els fonaments històrics i humans del Noucentisme del qual havia, com veurem, d'esdevenir un teòric remarcable.

No ens cal analitzar ara l'obra poètica de Miquel Ferrà. Subratllarem, emperò, que s'adiu plenament amb la seva interpretació de les arts plàstiques. Depuració, harmonia, contenció, classicisme. I també una presència idealitzant del món camperol que mostra com el món mallorquí —aclaparadorament rural— s'imposava sobre uns intel·lectuals **urbans** per formació i vocació. Un sentit elegíac intimista i mai no d'una efusivitat desfermada. Si els noucentistes rebutjaren la lírica instintiva, irracionalista de la **paraula viva** de Maragall, podem dir que Ferrà féu altre tant referit a Mallorca. En plena juvenesa fundà i dirigí la revista «Mitjorn» (1906-1907), que —al costat de supervivències romàntiques, costumistes, i del Modernisme vigent— significa la revelació d'alguns noms que després formarien la dita Escola Mallorquina, és a dir: el Noucentisme illenc. La revista s'obrí amb l'horaciana de Costa **Al jovent**. Que fos Costa i no Alcover l'escollit per iniciar el camí de «Mitjorn» és tria altament significativa. La passió alcoveriana cedia el pas al classicisme serè de l'au-

tor de **La deixa del geni grec**. El Noucentisme començava a substituir un Modernisme declinant. En 1921, a l'hora de proposar un programa d'innovació als artistes mallorquins, Ferrà tornarà a citar l'exemple de Costa com a fita a atènyer.

Ferrà fou, endemés, un animador cultural amb voluntat de guiatge i magisteri des de la juvenesa. Entenguem els qualificatius no en el sentit escolar i professoral, sinó com un estat d'esperit, com una actitud mental que el portava fàcilment al mestratge sobre les veus joves. L'entusiasta jove de «Mitjorn» és el mateix Miquel Ferrà —poeta refinat, traductor pulcre i assagista inquiet— que des del seu càrrec rector de la Residència d'Estudiants de Barcelona influí i orientà el jove Bartomeu Rosselló-Pòrcel. D'altra banda, el seu desig de projecció sobre Mallorca no l'abandonà mai i el mogué a col·laborar amb poemes i articles de temàtica diversa a la premsa mallorquina de l'època: «Sóller», «Correu de les Lletres», «La Veu de Mallorca», «La Nostra Terra»... però, sobretot, «El Día» —des de l'aparició del periòdic fins a l'inici de la guerra civil— recolliren els treballs de **Alanís** que li valgueren enfrontaments i adhesions entre els cercles intel·lectuals i polítics de l'illa.

Un moment històric

En 1921 convergien sobre Mallorca un grapat de factors de significació diversa que representen una fita decisiva dins la nostra història moderna. Societat essencialment rural, l'illa trobà en la neutralitat espanyola de la Gran Guerra (1914-1918) un mercat àvid dels seus productes agrícoles i industrials que enriqué momentàniament uns certs sectors socials. A la fi del conflicte, el turisme prengué, i cobrà importància creixent en els anys vint. En 1920, d'altra banda, es produïa una politització dels regionalistes que cooperaren amb el grup liberal —d'on sorgiria «El Día»— fet que significà la intervenció dins la vida pública d'un moviment fins aleshores excessivament clos en un culturalisme no massa operant. És significatiu que sien els anys (1916-1926) que Guillem Forteza fixa, en articles i conferències, un programa regionalista de signe conservador, d'un moderat reformisme. Ell és, en altre vessant, qui imposa la liquidació de les restes arquitectòniques d'un Modernisme depauperat i implanta a Mallorca una arquitectura mediterrània i classicitzant, forjant un important programa noucentista en els seus escrits teòrics.

Ahora, les arts plàstiques assoleixen manifestacions col·lectives d'interès com les Exposicions Regionals de Pintura de 1920 i 1921. En comptes de concursos oficials i en sopits, esdevenen camp de batalla entre un estil en crisi i les noves inquietuds. Això fins al punt que els organitzadors

—atemorits davant uns artistes que torben la placidesa somorta de la província— no tornaran convocar-les. Hi domina, encara, el Modernisme. Hermen Anglada, pontífex enlluernador i superficial de la desfeta modernista, sabé imposar-hi el seu criteri dictatorial. Es produí, emperò, una reacció irada i virulenta. Nombrosos artistes i crítics s'oposaren a l'actuació d'un Anglada fins aleshores indiscutit. Entre tots ells Bartomeu Ferrà i Juan donà a la protesta un sentit trascendent i simbòlic: anuncià la crisi del prestigi angladià —recollint l'opinió de Xènius— i proclamà que la nova pintura seguiria camins oposats als de l'autor de **El tango de la corona** i els seus acòlits. Era l'avis d'un retorn a un art sòlid, racionalitzant, cezannià. Els articles de Miquel R. Ferrà —que motiven aquest assaig— sorgiren també de les tensions polaritzades al voltant d'aquells certàmens, veritable crepuscle del Modernisme a Mallorca.

En un altre sentit s'anunciava un trencament oposat al decadentisme modernista i, amb menys virulència, a la serenitat recercada dels noucentistes: l'avantguardisme. Un grup de joves s'adherien a un art revolucionari, disposat a les més revulsives aventures. Una revista gràfica —apacible **magazine** de província—, «Balears», publicava el 15 de febrer de 1921, el **Manifest de l'Ultra**. Dins l'ideari avantguardista —amb grans contradiccions i vacil·lacions— es donarien les batalles més importants de la renovació artística en els anys vint i trenta. Literàriament l'avantguarda comptà amb el greu entrebanc d'una castellanització (encara no ben explicada) que limità ferm el seu impacte i el seu arrelament. A més a més, serien els homes de l'Escola Mallorquina els qui dominarien l'escena i donarien la tònica dins l'edifici cultural autòcton de l'època.

La dinamització cultural i política mallorquina de principis dels anys vint és un reflex de les tensions culturals i polítiques internacionals d'entreguerres que es tradueixen sobre el Paísos Catalans, amb conseqüències distintes segons les diferències estructurals regionals. Al Principat, un moviment cultural de signe burgès, el Noucentisme, havia reeixit plenament i informava la vida col·lectiva. Els signes d'una crisi creixent, emperò, apuntaven ja. Sota els arquetipus ideals d'una Catalunya regida per la burgesia batega la revolta que fa paleses les contradiccions socio-polítiques d'aquest idealisme. Els moviments obrers són cada cop més actius i radicalitzats. Les crisis se succeïxen fins que Primo de Rivera prova de resoldre els problemes de l'Estat Espanyol amb el recurs a la força i la pujada al poder dels grups netaments retrògrads. En el camp cultural és imminent la irrupció dels avantguardistes. En 1916, Joaquim Torres i Garcia s'acomia de la vida dels noucentistes

per evolucionar cap a l'avantguarda. És una deserció important i, sobretot, simbòlica de les inquietuds que informaran els anys a venir. Davant la irrupció dels superrealistes es faran paleses les limitacions i el conformisme que glatiem sota aquell idealisme fonamentat sobre els ensonnis burgesos.

Malgrat tot, en iniciar-se la dècada dels vint, el programa noucentista —estabilitzat i codificat— mantenia una força indiscutible. En 1920, Josep Aragay publica una obra teòrica fonamental dins aquell moviment: *El Nacionalisme de l'Art*. Els articles de M. Ferrà derivaren de les circumstàncies històriques apuntades i de la lectura de l'obra d'Aragay, que li serví de punt de partença per oferir als nostres artistes una reforma radical i suggestiva. Convendrà analitzar-la en detall.

Apèndix:

ASSAIGS DE TEORIA PLÀSTICA NOUCENTISTA DE MIQUEL FERRÀ

I

«Los olivos que tu Pilar...»

Los olivos que tu Pilar pintó son ciertos.

Per mi serien dubtosos, amb perdó de Rubén Darío, si no m'assegurava l'autora d'haver-los vist. Però cadascú hi veu com hi veu, amb excepció dels cecs, i sobre colors no hi ha res escrit.

Si fos jo qui hagués d'escriure alguna cosa, confesso que no sabria fer-ho sense estendre'm a altres coses d'interès ultracromàtic. En general mai no em diu res, a mi, un músic o un pintor parlant del seu art, que en les seves converses solen reduir massa a una tècnica. Els pintors de Mallorca parlen eternament del color, com si no veiessin en el paisatge més que els tornassols d'una seda. Però ¿és que pot haver-hi art sense idea, o és que la idea s'identifica, en pintura, amb el color? I, si fos així, ¿per què aquesta importància concedida a l'assumpte, al tema, a l'anècdota, del qual és el seu art talment com un simple embolcall?

Quasi tota l'actual pintura mallorquina, amb el candor palmèsà de l'any 90 per herència i amb la sola influència immediata d'alguns catalans i americans que identifiquen el culte a l'art amb un culte al sol gairebé sa-beïsta, pot reduir-se a això: colorisme, anecdotisme, literatura superficial i provinciana.

Si l'art és la revelació de l'essència per la forma, Mallorca està encara avui per interpretar artísticament. Descontant excepcions (alguna en trobaríem potser entre les teles de Bernareggi, tan recamades de llum, d'altra banda), tot són entre nosaltres

Un grup d'intel·lectuals mallorquins al voltant de Lluís Nicolau d'Olwer. D'esquerra a dreta: Elvir Sans; tres desconeguts; Guillem Fortesa; Lluís Nicolau d'Olwer; desconegut; Miquel Massutí; Antoni Salvà (director de «La Nostra Terra»); Francesc Viallonga (batle de la Ciutat de Mallorca); Guillem Colom i Bartomeu Ferrà.

motius decoratius, harmonies de línies i colors, realment enlluernadores en uns certs pintors hostes, altres voltes delicades, altres trivials i carinclones. Mai res profund, res que arribi veritablement a l'entranya i ànima de la nostra terra. Posaríem Joaquim Mir en el vèrtex d'aquesta escala si la seva visió al·lucinada, que transpassa la realitat i forma amb ella miratges estupendos, no fés d'ell un valor a part, genial absolutament.

Potser proseguirem parlant d'aquest tema. Avui volia dir que separen Pilar Muntaner del vulgus dels nostres pintors i aficionats el seu penetrant talent de retratista i l'art veritat dels seus paisatges, entre els quals —més que el braus a l'estil de Sorolla— n'hi ha un o dos del port de Palma, amb qualitats de pastel, que demanen els honors d'un museu.

Però en les oliveres trobo jo allò mateix que apunto més amunt parlant de la generalitat dels pintors insulars. L'artista s'ha deturat a l'escorça; les formes no li revelen cap essència: li fereixen simplement la imaginació. Són fantasmes d'oliveres, i fantasmes literaris. No hi circula la saba de la nostra gleva, per aqueixos troncs pintats, monstres deformes, pobres, sense la noblesa de la nostra olivera arquetípica i —amb perdó aquesta volta de Ribera— sense veritable al·lucina en el món dels monstres i dels forçats heroics. Aquestes oliveres no compten entre la seva ascendència Laocont ni Prometeu encadenat. Al màxim evoqueu el malson d'un Zaraustra arbitrari.

La meva bona amiga Pilar, que sap amb quina sinceritat aprecio la seva obra i les seves qualitats, em perdonarà que rendeixi al seu talent l'homenatge d'aquesta franca expressió

de disconformitat amb les oliveres que pintà.

La inspira el meu amor a les que no va pintar i que desitjaria veure pintades per ella.

19.VI.1921

II

Més sobre pintura

Potser se m'objectarà que el meu llenguatge no és de pintor, sinó de poeta. Està bé: la pintura pot, com a mitjà d'expressió, ser una cosa molt diferent de la poesia; podrà existir una pintura distinta absolutament d'aquella en la seva essència; però la presència almenys d'un element poètic en la majoria de gèneres pictòrics, no crec que ningú la negui. I menys en negaria en tot cas l'aspiració, la prouja, per part dels pintors de la nostra illa, d'introduir en els seus quadres aquest element.

Uns aspiren evidentment a revelar Mallorca. Com? Per mitjà de la llum i el color transportats a les seves teles; per mitjà també dels temes. Però, és que a Mallorca no hi ha més que llum i color? És que un tema per ell mateix expressa alguna cosa, ni tan sols ell mateix, profundament? És que ja no es pot dir res més amb els plinells?

Qualsevol racó pintoresc banyat de sol sota el cel de juliol: és això tota la quinta essència de Mallorca? Fotografiar-lo en colors, estilitzar-lo decorativament, guisar-lo de deu maneres monòtones en una literatura pobra de turista, ¿està bé que constitueixi el màxim ideal de l'única escola pictòrica —diguem-li d'alguna manera— d'un país culte artísticament?

Entengui's bé que jo no discuteixo mèrits individuals de ningú —hi ha

entre nosaltres artistes la discreció dels quals fa parell amb la seva modestia—; ni tan sols condicions més o menys extraordinàries d'alguns que, seguint precisament aquest camí, arribaren a indubtable altària. Discuteixo la direcció única. Nego la plenitud ideal a l'art aquest com a art mallorquí.

Nosaltres hauríem d'aspirar a una arquitectura, una escultura i una pintura amb esperit, a més de tècnicament perfectes.

Prosequirem.

30.VI.1921

III

L'ideal d'un art nostre

Dues coses, que són una en el fons, han perjudicat els nostres artistes del pinzell: la manca d'un sentit nacional profund i el seu fàcil enlluernament davant l'obra d'aqueixos conquistadors de la llum vinguts a la nostra illa d'Amèrica i Catalunya.

Aquella absència d'instint nacional els fa sensibles únicament a les coses pintoresques o superficialment originals i elegants.

Podríem dir que pinten la província; i, com que són persones en general de

gust delicat, deixen que altres l'inflin en les grotesques apoteosis d'un valencianisme de fira, mentre ells l'acarien en les seves teles —acarien la seva Mallorca—, sense sospitar allò que duu en les entranyes, ni vibrar un sol moment a l'uníson amb els seus poetes reveladors.

En la meua memòria cantaven amb insistència, en comentar tanta literatura pictòrica com s'ha fet sobre les nostres famoses oliveres, aqueixos dos versos senzills, de plenitud formidable, familiars a tot mallorquí digne d'aquest nom:

L'augusta pau seu a l'ombra
dels arbres patriarcals.

Això sí que té el color —sobri color— i la grandesa i l'esperit de Lluç i els seus alzinars i el seu oliverar agrest!

I és que a Costa fou bé el geni loci qui l'inspirà directament: i una profunda cultura clàssica, la sola autèntica, col·labora en la seva obra amb el seu instint racial i amb una ànima mallorquina de la qual mal no s'ha desposseït, ni tan sols per a cantar temes universals.

¿No és lamentable que fins els ulls ens hagin de prestar els qui vénen de fora per a veure les nostres pròpies coses?

S'ha estès massa un cert concepte tòpic de la pintura mallorquina segons el qual consistiria aquesta a pintar els nostres penya-segats, amb no importa quin pinzell.

No. Fer pintura mallorquina és, senzillament, posar la nostra ànima en els quadres. I com la hi posarem, si no la tenim?

Cercar-la, endinsar-nos en ella fins a l'entroncament de les seves arrels amb les arrels profundes del país i de la raça, cercar-ne el perfeccionament i la intensificació humana en una cultura universal, no vagament cosmopolita i sense llevat de tradició; amb aquesta preparació i aquest esperit, pintar les nostres coses i les alienes. Això haurien de fer els nostres pintors.

6.VII.1921.

IV

Renovació desitjable

No sé quina idea s'està donant de la pintura al públic mallorquí. De totes les exposicions que aquí se celebren, de totes les crítiques i de tots els comentaris, sembla desprendre-se'n que aquest art no té més objecte que

reproducir «les belleses del nostre paisatge» per a donar-lo a conèixer fora de Mallorca. Aquesta és l'hora que no se li ha ocorregut a ningú convidar artistes continentals perquè vinguin a exposar aquí altres obres que les realitzades a l'illa. I amb això ens perdem més d'una lliçó molt profitosa i un eixamplament d'horitzó de què estem cada dia més mancants.

De bona gana poso en segon terme l'art espanyol contemporani, que, amb alguna excepció com la de Sorolla («el arte empieza donde este pincel acaba» ha dit per cert d'ell Ortega y Gasset), s'inspira massa en una literatura etnogràfica i de Museu, la influència de la qual seria aquí detestable. Remem, això sí, al formidable Ignacio Zuloaga tots els honors que el seu geni mereix.

La jove pintura catalana, amb el seu sà esperit terral, la seva breu i europea tradició, la seva atenció a la novetat parisenca, és la que ens podria prodigar les ensenyances, renovant la nostra tècnica, descobrint-nos altres fonts i motius d'inspiració, gustos i tastos nous que, de pas, traurien per un moment el nostre públic del seu beat èxtasi enfront del país i les seves belleses, l'elogi monòton i sempitern de les quals està sumint Mallorca en una satisfacció que ja s'assembla massa a la «d'una dona bleda».

¿Per què no hem de veure aquí reunits alguna vegada en un saló les prades delicioses d'Iu Pasqual, les roses sumptuosíssimes de Domènec Carles, les aristocràtiques dames de Canals, els àcids paisatges de Vayreda, les vinyes, i les cales mediterrànies de la novíssima escola de Sitges i Vilanova, les escultures exemplars, models d'un noble claríssim, de Clarà, de Monegal, d'Enric Casanova? Cito noms a l'atzar. ¿Quants que en podria afegir, fins sense comptar amb els artistes del llapis o la ploma a l'estil de l'exquisit Obiols, que ha recollit en la seva obra tot allò que de dolç, alat i gracios hi ha en l'aura abrilena de la Rambla i en les gloriotes de Sant Gervasi, ni del genial Xavier Nogués, que ha tret de les tavernes i hostals del pla de Vic tipus dignes de competir amb els de Goya, si es substituïx en lloc de sanya un humour alegre i estupend!

Dos d'aquests artistes, escollits amb intenció, he de posar singularment com a exemple: Iu Pasqual i Joaquim Sunyer. Les seves obres, així com la seva exemplaritat, són molt diferents.

9.VII.1921

Bartomeu-Lluís Ferrà i Junn (Ciutat de Mallorca, 1893-1946), germà de Miquel, pintor i crític d'art inserit dins el Noucentisme.

Electrofil

AILLANTS - CONDUCTORS - TERMoeLECTRICITAT

Bartomeu Ferrà, 4 - Telèfon 21 42 55 - PALMA DE MALLORCA

ART

DAMIÀ JAUME

(4 Gats)

La mostra de Damia Jaume en els 4 Gats ha estat una de les revelacions més reeixides de la nova pintura mallorquina. Conscientment hem escrit **reeixida** i no innovadora o revolucionària perquè creiem que Damia Jaume —tot i restar al marge de mediocritats acadèmiques— discorre per unes vies expressives que no posen en qüestió un llenguatge ja convencional i integrat: el quadre. Art de qualitat, doncs, però també art **mu-seable**. La seva no participació a una experiència de trencament com fou **Ensenya 1** ens sembla significativa. La favorable acollida obtinguda és un símptoma més de la facilitat d'integració, de digestió d'aquest art dins un **status** social burgès. Reconeixem els valors d'aquest nom que s'afegeix a un ampli moviment que renova aigües tèrboles i provincianes, tot i que la seva innovació es faci tan sols dins uns viarany acceptats i usuals de la plàstica burgesa. Passem a oferir una notícia biogràfica del jove autor.

DAMIÀ JAUME I GUARDIOLA.— (Ciutat de Mallorca, 1948). Els seus pares tenien un petit negoci, el «Bar Jaume», dins la barriada ciutadana d'Es Vivero. A l'Escola Graduada del barri cursà els estudis primaris. Després, com a alumne lliure, el batxillerat a l'Institut. Des dels catorze anys s'interessava per l'art i es matriculà a l'Escola d'Arts i Oficis de la ciutat nadiua. Hi trobà l'excel·lent orientació de Simeó Cerdà. Llavors passà, també com a alumne lliure, a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona) fins a obtenir el professorat.

En els seus inicis artístics admirava els impressionistes i postimpressionistes —Manet, Monet, Van Gogh...— i la seva temàtica era ja semblant a l'actual: interiors, figures familiars... La seva obra primera fou un retrat de la germana, personatge que presidia, gairebé obsessivament, l'exposició ressenyada. Volia expressar-se en un llenguatge realista, però intensament espiritual, dens i poètic. Aquestes orientacions toparen amb l'expressionisme

per «CRÒNICA DE TRES»

que, a l'E. S. de B. A. de Sant Jordi, imposava un admirador de Francis Bacon, Jaume Muxart. Algun company d'estudis —Ramon Canet, per exemple— s'adaptà a les lliçons de Muxart, però Damia Jaume seguí fidel al realisme poètic. Un condeixeble d'aquell centre l'encoratjà a entestar-se en aquest camí. Era Antonio Maya, de Jerez de la Frontera, que practicava un estil consemblant. En 1971, Damia Jaume —en viatge d'estudis— sojornà un mes a Anglaterra on s'entusiasma amb les obres del **Pop Art**, sobretot Andy Warhol i James Rosenquist; si bé l'art volgudament xaró i imitador servil dels llenguatges encunyats pels **mass media** d'aquests autors no té cap relació amb el misticisme individualista del jove mallorquí.

Ell és un esperit inquiet, penetrant, poètic. Considera l'art com una recerca dins el desconegut, tot i servir-se d'uns mitjans convencionals. Quan s'adona que un dels seus llenguatges és acceptat i digerit es mostra disposat a abandonar-lo per partir a la recerca de quelcom més provocador i frapant. Fins ara, emperò, no sabríem veure'l com un **petrolier** artístic, sinó com un poeta refinat. Pinta les coses senzilles, humils, familiars: àlbums de fotografies, finestres, mobles, objectes d'ús quotidià... Els personatges són éssers de lligams íntims: el pare, la mare, la germana, ell mateix... Retornaran als quadres un cop i altre, insistents, reveladors de fondes fixacions subconscients. Alguns paisatges, despullats i serens. Unes flors tímides i discretes. Quietud i harmonia. Immobilitat densa i inquietant. De forma intuïtiva, Damia Jaume ha vingut a coincidir amb la nova figuració tan en voga dins l'actual art castellà, d'un Antonio López García posem per cas. En relació constant amb el jove pintor mallorquí Bartomeu Cabot, ha estat influït per les coloracions càlides i optimistes d'aquest en alguns quadres on el gris donava pas a tons més encesos, a claredats diàfanos. Més que no dins l'actual hiperrealisme, cal cercar la filiació de Damia Jaume en el misticisme espiritualista hol·landès dels paisatges de Jakob van Ruisdaël, dels interiors de Vermeer de Delft, de

les angoixes metafísiques de Rembrandt.

Damia Jaume és un lector constant i obert a preocupacions que enriqueixen constantment el seu món sensible i intel·lectual. Coneix els escrits de Croce, Herbert Read, Alexandre Cirici, Antoni Tàpies, Xavier Rubert de Ventós... En literatura s'identifica amb els móns visceralment i absurds de Joyce i Becket. S'interessa pels camins actuals de les arts plàstiques i de la literatura a Mallorca. Les seves lectures li serveixen per estar en procés constant de formació, d'integració de nous elements dins una visió sempre renovada de l'aventura humana. Sense contactes amb els grups militants del regionalisme local, declara sentir de forma íntima i personal els problemes de la terra pròpia: objectes, paisatges, homes...

MIQUEL MORELL

(4 Gats)

El nivell de l'escultura a Mallorca no és ni discret: és lamentable. Aquí desconeixem l'evolució que ha sofert el gènere en els temps moderns. I no diguem ja els corrents que el contesten com a mitjà expressiu, a la recerca de noves formes. Els nostres escultors semblen aspirar només als encàrrecs oficials. Monuments en actituds retòriques, amb aires de dignitat suprema, testes egrègies... si que n'han produït a balquena. Un repàs de l'estatuària pública donaria un balanç del tot descoratjador. Mallorca és un paradís, no només de sol i turisme, sinó també d'un **kistch** escultòric abundós i embafador. Posats a tenir desbarats en forma d'estàtua no ens manca ni una Veritat vestida (Maria Benlliure **fecit**).

El baixíssim to de la nostra escultura fa que mirem amb simpatia un artista menor i discret, però digne enmig de tanta podridura: Miquel Morell. L'exposició a la galeria dels 4 Gats ens permeté conèixer un conjunt ampli de la seva obra i, per tant, abastar la seva significació dins el panorama local. Tradicional en les seves formes, lleugeres i incorporàries, pot recordar els gòtics o Giacometti. Tant se val. Morell defuig el triomfalisme barat i xaró d'altres escultors locals, prou més valorats dins les esferes oficials. Personatges humils, senzills, derrotats per la vida: vells, infants, desheretats... Sense retòrica social ni sentimentalisme. L'escassa corporeïtat, l'aparent gòticisme de d'aquestes estàtues sembla ésser tan sols un temor d'existir. És una humilitat de la forma. Fins i tot el petit tamany i una certa preferència per un material efímer i modest com és la fusta ens adonen de la contextura espiritual de Morell, agudament senyalada per un crític tan penetrant de les nostres arts plàstiques com és Rafel Jaume.

LLIBRES

Activitats editorials

per D. F. P.

Es parlà força de la crisi de les edicions del llibre en català. Els migrats cercles —migrats per causes ben sabudes— que practiquen una lectura constant en aquest idioma no permeten, com és obvi, gaire miracles. Malgrat tot, enmig del descoratjament hom s'adona, a vegades, que el panorama no és tampoc absolutament fosc, i descobreix que si hi ha editors que pleguen o passen angúnies serioses, d'altres inicien amb empena un camí d'atzar i d'esperança.

Antoni Serra i Bauçà ha reeixit fer funcionar una «Col·lecció Turmeda», encoberta per l'editor Josep Mascaró i Pasarius. A. Serra —periodista, narrador, conferenciant... trabucaire cultural, en fi— ha demostrat que amb alguns diners i un poc d'imaginació hom pot fer funcionar unes edicions i defugir la fallida econòmica. Set volums, de temàtica molt diversa, proclamen l'èxit de la comesa. Vegem els títols de la «Col·lecció Turmeda». En primer lloc, la creació literària. Tres títols. En minoria la literatura? Doncs, sí. Comença a passar ja aquella dissortada època en què **literatura i cultura autòctona** a Mallorca eren d'una equivalència absoluta. Les narracions d'Antoni Serra, **Entrada de fosca**; una decepcionant novel·la —a estones un sermó postconciliar— de Blai Bonet, **Si jo fos fuster i tu et diguessis Maria**; i un volum de poemes de tres autors joves —J. Albertí, D. Huguet i B. Nadal—, amb tres retrats literaris a cura de Blai Bonet: **Poesia 72**. D'altra banda l'assaig socio-econòmic o històric, representat per les **Realitats foravileres** de J. A. Adrover, prologat per G. Mir, i per **Mallorca musulmana**, de Guillem Rosselló, amb una introducció de Miquel Barceló. **Libres editats a Mallorca (1939-1972)** és un catàleg bibliogràfic elaborat per R. Bassa, J. Bover i P. Carlos, que serà un instrument orientador per als investigadors de la realitat mallorquina. Finalment, **La pena de mort** de Gabriel Alomar, amb una introducció d'Antoni Serra, inicia la possibilitat d'una coneixença mínimament potable d'aquest silenci polític i escriptor. Fins ara, hom coneixia G. Alomar fullejant diaris d'abans de la guerra civil, aglant algun volum esgrogueït a las llibreries de vell... I moltes anècdotes que feien d'ell un ésser estrambòtic i grotesc. **El futurisme i altres assaigs**, amb una magnífica presentació d'Antoni-Lluc Ferrer, obrí el foc de les reedicions alomarianes a la postguerra. Ara ha estat **La pena de mort**. Finalment la reedició del seu corpus poètic a «La Balanguera» de l'Editorial Moll: **La columna de foc**.

A Manacor, la Casa de Cultura de la Caixa d'Estalvis —estimulada per Miquel A. Riera— financia una col·lecció poètica, fins ara reduïda als autors locals. Quatre volums publicats en acurada presentació. El primer fou **La desintegració del desig** de B. Nadal, que conté els poemes més interessants de l'autor, excessivament discursiu en llibres posteriors. Seguí una obra de J. Santandreu, **Nu**, poeta d'un fraternalisme evangelitzant, no exempt d'ingenuïtat. El tercer volum foren els **Poemes de l'enyorament** de Rafael Albertí, il·lustrats pel mateix autor, en versió catalana de Miquel A. Riera. Els **Catorze sonets i una cançó** de Guillem Nadal formen l'últim volum aparegut, poesia correcta que si bé hom llegeix amb gust, és cert que no obri cap camí nou a la nostra poesia. L'èxit d'aquesta col·lecció, que anuncia nous títols, demostra que l'esperit de fer una tasca útil en profit d'una cultura —la nostra— porta a resultats més positius que tantes melopees oficialsques i rimbombants que són la tònica dominant dels actes culturals de tantes entitats finaceres de Mallorca.

«Curial» és una nova editorial del Principat feta amb empena i amb un sentit obert i progressiu de la cultura. Dins la seva col·lecció «Documents de Cultura» trobam una obra indispensable ara com ara per tots aquells que vulguin tenir una imatge coherent de les lletres catalanes modernes: **Literatura catalana contemporània** de Joan Fuster. És una història literària feta per un assagista, no per un erudit. Hi ha una prosa àgil, incisiva, punyent. Hi ha judicis penetrants i observacions agudes i insòlites. Però hi ha, també, desenfocaments metodològics —per què separar l'anàlisi de la producció literària del Principat, País Valencià, les Illes... creiem que cal historiar la nostra literatura com una unitat essencial—, valoracions discutibles, obllits —no hi figura, per exemple, Joan Rosselló de Son Fortesa—, etc. Malgrat tot, l'obra de Joan Fuster és un llibre útil i que, sens dubte, veurem més d'un cop reeditat. Dins una altra col·lecció de la mateixa editorial, la «Biblioteca de Cultura Catalana», hem llegit els títols **Els mallorquins i la llengua autòctona** de J. Massot i Muntaner, **Aproximació a la història del teatre català modern** de X. Fàbregas i **Els clàssics i la literatura catalana moderna** d'E. Valentí i Fiol. El llibre de Massot, entre altres, conté un assaig que és un fonament i un punt de partença: la primera aproximació sistematitzada al grau de consciència lingüística dels mallorquins. Tot i que Massot tendeixi sobretot a la informació exacta, a la dada precisa, en comptes de llançar hipòtesis arriscades i brillants, no cau tampoc en un rònc i anacrònic positivisme miop. L'obra de X. Fàbregas posa en relleu els fonaments sociològics de la vida teatral i la d'Eduard

Valentí ens informa sobre un tema sovint descurat i oblidat en les històries convencionals de les nostres lletres.

A la relació de novetats editorials hi podríem afegir encara la represa i, sembla, consolidació de la **Gran Enciclopèdia Catalana**, empresa que significa un esforç admirable de «normalització» cultural. I també la publicació, a les Edicions 62, d'un llibre que mereix comentar a part: la **Guia de la literatura catalana contemporània**.

Un repàs sobre algunes de les nostres activitats editorials ens demostra que, tot i defugint el triomfalisme, enmig de tants de condicionants greus que pesen com una llosa sobre la nostra cultura, hi ha gent que treballa per mantenir una continuïtat digna preparant un futur millor i més lliure. —D. F. P.

Una interrogació

per «Crònica de Tres»

Per quines raons les nostres corporacions oficials no encarreguen els monuments que han de figurar als llocs públics «després» de celebrar-se el **concurs** corresponent entre diversos artistes? Per què ha estat escollida Remígia Caubet per a ésser autora d'un monument a Miquel Costa i Llobera? No dubtam —ho diem sense malícia— dels mèrits d'aquesta esculptora, però creiem que la fórmula del **concurs**, que no és perfecta, representa una sortida més elegant i democràtica que la tria a dit, feta arbitràriament per tal o qual personatge oficial.

CADA POBLE
LLAURA EL
SEU FUTUR...
JA SOU SOCI
DE
L'OBRA CULTURAL
BALEAR?

Rosa dels vents

DE MENORCA

El bisbe Miquel, o el centrisme

per Josep M. QUINTANA

Els bisbes d'Anglaterra i Gales han fet una afirmació important: «**El món ja no és hostil a l'Església; és indiferent**». Aplicat a la nostra geografia —a la nostra més curta geografia— això és, en part, cert, i, en part, fals.

L'Església que navega per Menorca —ho dic seguit una terminologia molt de la nostra revista— certament **navega**,— ara enteneu-ho en un sentit més bé popular i tal vegada un poc despectiu— donat que va sovint d'ací i d'allà seguint els cops de l'oneig que, com és normal, avui ve de llevant i demà ve de ponent.

L'aurora post-conciliar va sorgir a Menorca plena de fervors i virulències. Molt prest van destacar-se grups de pressió de dreta i esquerra i, entorn de pols oposats, però forts i consistents, van formar-se uns nuclis de pensament i d'acció que van iniciar una tasca important, no exempta de contradiccions, però possiblement positiva. Els anys d'aquest floriment van ésser els de l'Administració Apostòlica de monsenyor Alvarez Lara «su ausencia reverendísima», que venia molt de tant en tant i es limitava a dir paraules boniques de concòrdia i a parlar de l'Oració.

Els capellans menorquins, la majoria dels quals han estat intel·lectualment molt limitats, —record encara que la formació científica del Seminari era nul·la totalment— podien agrupar-se dins de tres grups més o menys definits: els teòlegs vells, de sòlida però mal païda formació escolàstica; els teòlegs nous, que bevien sobretot dels corrents de Barcelona; i una gran majoria de buròcrates «apolítics» —si em permeteu l'argot—. I ja sabeu que tot apolític sol ésser un polític callat —o no tan callat— de la dreta més o menys reaccionària.

Els dos grups més radicals anaven de bona fe. Els canvis duen, evidentment, polèmiques aferrissades, però el temps sol encarregar-se de matitzar-les i, a la llarga, això havia de donar quelcom de positiu.

LA VINGUDA DEL BISBE MIQUEL

Els capellans d'esquerra, que solen tenir un punt negatiu molt generalitzat i que sol ésser el **pessimisme**, sense fer gaire estridències van acollir-lo més o menys correctament, si bé que amb un poc d'escepticisme.

Els capellans de dreta, els ideòlegs, no van acollir-lo malament, però intentaren d'aprofitar-se del bisbe per tal de reivindicar velles qüestions.

El bisbe Miquel —bisbe de tots— va trobar-se entre espasa i paret. Va intentar el diàleg entre uns i altres i va pronunciar-se per una línia moderada, un tant eclèctica i un molt equívoca.

Mentre de cara l'exterior, en les relacions amb l'Estat, amb els governants locals, el bisbe s'ha pronunciat per una línia renovadora i totalment post-conciliar; de cara l'interior de l'Església s'ha mostrat molt més vacil·lant i, a la llarga, no ha fet contents ni a uns ni a altres.

Davant l'actitud dels grups més radicals de l'esquerra s'ha mostrat reaccionari, però reaccionari fins un cert punt: mai ha condemnat clarament cap positura, però de fet, amb paraules més o menys velades, s'ha oposat a la seva acció.

L'extrema dreta tampoc no ha vist reivindicar els seus anhels i en cap moment ha sabut si el bisbe estava o no amb ells. Això ha duit una sèrie concadenada de decepcions que no s'han clogut sense ferida.

EL CENTRISME

En realitat, en aquests moments, l'Església menorquina viu una sèrie de fenòmens per mi negatius. Per una

(Foto: J. Cabrer)

part ens trobam amb l'apagament i amb la desfeta dels grups més extrems de l'esquerra que —potser— eren els més preparats intel·lectualment. Hi ha hagut desercions i alguns capellans han tocat el dos. D'altres, s'han descoratjat totalment i els seus aires de renovació i d'empenta s'han vist abocats dins el pessimisme i dins un nihilisme poc creador. I per altra, el fenomen més rellevant és el ressorgiment d'un grup **centrista**, assenyat, moderat, pacífic, que parla de la reconciliació, que organitza concentracions i festes dalt del Toro i que està bastint —o intenta bastir— l'Església menorquina damunt uns sòlids fonaments. Dins aquest grup, en el qual hi ha homes molt joves, s'hi han trobat molt bé els buròcrates de l'antic règim. Evidentment, el centrisme —s'ha demostrat una vegada més— és —com diu en Perich— «**la dreta amb possibilitats de governar**».

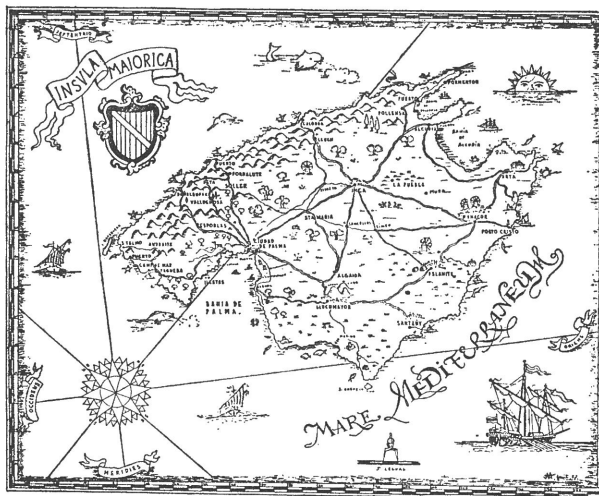
En certa manera es tracta d'un ressorgiment un poc «a la mallorquina», possiblement d'aquí a uns anys —si la cosa no es fa malbé— l'Església menorquina s'haurà organitzat a la perfecció i tornarà tenir part del prestigi que havia perdut.

El principi escolàstic «**in medio consistit virtus**» està recobrant a Menorca una importància inusitada.

No cal dir que nosaltres no hi estam d'acord.

* L'ESGLÉSIA QUE *
NAVEGA A MALLORCA

De catequesi i llengües vernacles

per Pere LLABRÉS I MARTORELL

La catequesi avui i demà

El passat mes de juliol, del 23 al 28, se celebraren al Seminari franciscà de la Porciúncula uns cursos de catequesi. Un era per a catequistes parroquials i professors del sisè curs d'E. G. B. i l'altre eren pròpiament unes jornades de responsables. L'organització pertanyia als secretariats de catequesi de Catalunya i Balears.

Com a resultat de les jornades de responsables, hem llegit el text de les conclusions provisionals, que ens revela una seriosa reflexió sobre l'actual moment de la tasca de trasmetre i educar la fe i ens obre la perspectiva del camí que s'ha de seguir d'ara endavant.

La primera part presenta les consideracions dels avanços de la catequesi els anys passats: superació de la catequesi com a transmissió d'un saber, adreçada només als infants, com a tasca exclusiva de capellans i no de tota la comunitat cristiana. Recuperació per part de l'Església de la funció catequètica que abans havia intentat delegar (en l'escola; la classe de religió). «Avui nosaltres considerem definitivament adquirit que la catequesi és una funció eclesial i, com a tal, indelegable a cap estructura o institució que no sigui la comunitat cristiana».

Una altra adquisició dels darrers temps: «Avui ens miram l'experiència humana com a lloc d'encontre amb Jesucrist i de viure l'aventura de la fe». La catequesi queda així estructurada en un triple temps: partir de la vida, remuntar-nos al missatge, retornar a la vida.

Ara bé, malgrat aquests avanços, els esforços esmerçats en la catequesi infantil no corresponen als resultats que podríem esperar-ne. La taxa de perseverança d'adolescents i joves és ben migrada. Es que els progressos de la catequesi infantil no han tingut en compte la situació real de la nostra societat.

S'assenyalen, doncs, uns trets significatius de la societat actual: pluralisme des del punt de vista religiós on esdevé ineludible l'opció cristiana adulta lliure; l'autodecisió es realitza especialment en la professió i el matrimoni (el compromís cristià no pot ser simplement una decisió presa per la família en la infantesa); la difusió i multiplicació incontrolable d'informacions; la societat de consum que conforma un determinat tipus d'home; la relativització del pes de la família i la super-influència de la societat global; el pas d'una Església totalitzant a la qual hom entra pel naixement (bateig d'infants) a una Església, comunitat opcional d'aquells que, adults, es reconeixin cristians; la progressiva configuració d'una civilització científic-tècnica i d'una societat secular.

Aquestes consideracions ens obliguen a replantejar, sobre noves bases, la catequesi d'infants. «Hem de donar una prioritat clara i decidida a la pastoral d'adults»: a la formació de comunitats cristianes d'adults «perquè és en aquesta edat que es juga, de debò, el futur de l'Església, i no a l'edat infantil». Caldrà una especial atenció als joves perquè prenen les opcions fonamentals en la vida. «La catequesi infantil ha d'anar bàsicament adreçada a preparar l'opció adulta de què dependrà l'orientació definitiva d'aquests infants i el futur de l'Església.»

I ja concretament en la catequesi i pastoral dels infants se subratlla el caràcter vital, experimental, no tan sols intel·lectual, de la transmissió de la fe; el paper dels pares; la gran atenció a les actituds profundes de l'home cristià.

Per això les institucions catequètiques hauran de mantenir sempre viva la crida a l'Evangelí al llarg dels anys de creixement i de diversificació d'interessos i preocupacions dels nins. El catequista haurà de ser, més que un mestre, un cristià adult capaç de fer ressonar la Paraula de Déu en la vida dels infants i adolescents.

Tot això té profundes implicacions, exigeix imaginació i molts de canvis: però és una exigència de la veritat de la nostra tasca pastoral si ens decidim en bona hora a construir l'Església del demà.

La doctrina de l'Església sobre llengües vernacles

Publicat per la Junta diocesana d'Acció Catòlica de València i amb una presentació del bisbe Josep Gea, auxiliar de l'arquebisbe metropolità, ens ha arribat a les mans el treball del P. Pere Riutort, M. SS. CC. **L'ús de la llengua vernacle en les diòcesis de la Província Eclesiàstica valentina.**

Pensat originàriament per les tres diòcesis de l'antic Regne de València, s'ha publicat fent referència a les nostres Illes, especialment a Mallorca, on va néixer el P. Riutort.

De fet, la nostra llengua que anomenam entranyablement però amb un **mot desafortunat** (J. Coromines) vernacle, ha tingut diversa sort després del Concili a la seva àrea lingüística: Principat, Illes, València, Rosselló. Els problemes culturals, sòcio-polítics, psicològics, religiosos entorn a la nostra llengua es plantegen i resolten de molt diversa forma en els països catalans. Mentre la llengua pròpia és, després del Concili, la llengua litúrgica corrent a les diòcesis de Vic, Girona i altres de Catalunya, fins ara el valencià no havia tingut gairebé entrada a les esglésies de l'arxidiòcesi i Castelló, encara les portes li són tancades a Alacant. A les Illes, també hi ha diversitat. Quasi plenament incorporada a Menorca (llevat de la Catedral i Maó), la nostra llengua és bandejada a Eivissa, i a Mallorca la situació és arbitrària i, per tant desigual: exclosa de la Seu i de moltes esglésies de Ciutat, en els pobles hi ha tants de caps, tants de barrets (dels rectors, s'entén).

El treball del Pare Riutort té dues parts: un enquiridion de textos del Magisteri Eclesiàstic des de Pius XI a Pau VI, incloent textos del Vaticà II i del Sínode de Bisbes de 1971, de l'Assemblea conjunta bisbes-sacerdots d'Espanya, de la Conferència episcopal espanyola i documents post-conciliars de la Santa Seu. Primer els textos oficials ens parlen del fet d'una llengua-cultura pròpia, vist per l'Església. Segonament, es tracta de la llengua de la litúrgia i educació cristiana. Hi ha dos apèndixs de documents de la UNESCO (1954) sobre ús de les llengües vernacles en l'ensenyament, i de normes de la legislació espanyola.

La segona part de l'opuscle parla dels aspectes i dificultats de l'aplicació de la doctrina dels documents precedents. «Ve a ser la iniciació d'un diàleg que, com a tal, comporta una primera exposició de la veritat, partint sempre dels principis exposats per l'Església, i una recerca sincera per aconseguir aplicar-los al fet humà i cristià de la nostra cultura» (Mons. J. Gea).

Encetant una mica aquest diàleg, creim que el fil lògic de l'argumentació del P. Riutort és clar, adient, adaptat en tot a la realitat sòcio-cultural i religiosa del país valencià i de les Illes. Al cap i a la fi, l'Església ha de ser feel a l'encarnació, ha de predicar l'Evangeli a l'home concret, és el Poble de Déu que camina en un indret determinat i es fonamenta en el signe de Pentecostés que «demana l'assumpció d'aquesta diversitat (de les llengües) en la confessió d'una mateixa i única fe». No es tracta d'una simple qüestió lingüística.

Per tant, la doctrina de l'Església és clara i llampant. Encara podríem afegir

textos de Concordats de la Santa Seu amb Estats que agombolen minories ètniques on sempre «segons les normes de l'Església» —és la frase usual i oficial— s'insisteix en la defensa de la llengua de les dites minories, especialment pel que fa a l'ensenyament religiós i atenció pastoral. Es poden llegir els Concordats amb Rumania de 1927 (A.A.S. XXI, p. 449), amb Lituània (A.A.S. XIX, 1927, p. 431), amb l'Estat feixista d'Itàlia (A.A.S. XXI, 1929, p. 284) i fins i tot amb l'Alemanya nazi de 1933 (A.A.S. XXV, p. 405 i 412) i amb Portugal, respecte de les seves colònies (A.A.S. XXXII, a. 1940, p. 243).

Fa excepció el Concordat amb l'Estat espanyol de l'any 1953.

Ara bé, si la doctrina és tan bella (sobre tot per als qui l'acceptam gojosament i sense l'enueig de l'obediència «cega») ¿com és la pràctica? ¿Com s'ha pogut arrecerar la nostra llengua-cultura davall les voltes de l'Església? La resposta, el resseguiment de la nostra història, testimoni de tantes amargures per la nostra llengua, ens mena a constatacions ben diverses. Molts de servilismes, moltes covardies, moltes inconseqüències, una visió i una gestió de l'Església poc evangèliques, no han sigut feels a la doctrina que se'ns presenta en l'obra que comentam. Es veu que hi ha hagut actituds fermes. Entre nosaltres, p. e., la protesta del bisbe Pere Joan Campins al president del Consell de Ministres sobre un real decret obligant l'ús del castellà en l'ensenyament del catecisme, protesta formulada «en benefici de los intereses espirituales que a la iglesia están encomendados» (B. O. del bisbat de Mallorca, 1902, p. 377-8). I aquí i a Catalunya encara podríem trobar molts altres testimonis.

Però ¿com s'expliquen les reprimendes de la S. Congregació del Concili i altres, (a. 1928-29) durant el temps de la Dictadura als bisbes de la Tarraconense? ¿Com podem armonitzar amb la «doctrina de l'Església» les decisions d'una autoritat eclesiàstica que esmenta Josep Massot en el seu darrer llibre que prest comentarem «Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània» (Montserrat, 1973, pàg. 138)?

Per altra banda, aquesta doctrina de l'Església és completament desconeguda per moltíssims eclesiàstics. En el nostre seminari mai se'ns digué una paraula sobre això i, encara que tots érem mallorquins, les escoles i les pregàries eren en castellà. I sovint se'ns repetia allò de «sentire cum Ecclesia»...

Per això, una primera reflexió se'ns acut: ¿presentar així la doctrina de l'Església no és una espasa de dos

talls? ¿Acusa o reivindica l'actuació de l'Església a ca nostra?

La redacció de l'obra que comentam no ha estat feta a espatles dels nostres bisbes. Sabem que el bisbe de Mallorca i Adm. Ap. d'Eivissa, i també el bisbe de Menorca, hi estan d'acord. Ara, esperem els resultats. Que l'Església post-conciliar no sigui la de les gran declaracions i de les magres realitzacions.

Una altra reflexió que m'han produït els textos i el diàleg de l'opuscle és que el dret a la llengua del nostre poble és anterior a tota declaració eclesiàstica i que, per tant, no s'ha de reivindicar ni exclusivament ni principalment en l'Església. La doctrina d'aquesta és per als creients, no per a tothom, si bé hem de reconèixer que el dret integral de la persona humana queda amplament aixeplugat en la comunitat cristiana. Com a creients hem de sentir amb l'Església, com a ciutadans hem de conrar i valorar la nostra llengua-cultura, hem de construir el nostre poble, reconeixent amb goig que sentint-nos més poble podem també ésser més Poble de Déu.

I finalment vull fer una observació que es recolza en l'opinió del filòleg Joan Coromines, exposada a la nostra revista (LLUC, octubre 1972, pàgs. 24-25). «Vernacle» és, filològicament, una cosa local, humil i fins incorrecta. Era l'esclau nat a la casa, mirat amb afecte i... amb menyspreu. Passant al llenguatge, seria la llengua casolana, menyspreada però romànticament aimada (!?). «La nostra —diu Coromines— és una llengua il·lustre, no un vernacle!».

Sí, hi estam d'acord, si sabem una mica de lingüística: la nostra llengua és el català, així, simplement. Una dissortada disgregació, mantinguda perquè no tenim ni escoles, ni mitjans de comunicació social en la nostra llengua comuna —la dels catalans, mallorquins i valencians— ha fet exclamar a molts: «Valencià-mallorquí, sí; català, no!», com constata i aclareix el P. Riutort (pàg. 14). I aleshores per no comprometre'ns massa, per no alçar suspicàcies (Figurau-vos si a Mallorca deïem que cal dir misses en català!!!), hem de recórrer al mot desafortunat «vernacle», consagrat tantmateix pel Concili a la Constitució de Litúrgia per tal de no excloure cap llengua de cap poble de les celebracions sacramentals. Ja és ben ver que hem de «ser la veu del nostre Poble, que secularment quasi no té veu quant a la defensa de la cultura pròpia». Hauria de ser un servei humil, però ferm, de la nostra Església per al nostre poble, humiliat també en la seva llengua.

Pere Llabrés i Martorell

MANUEL VILANOVA FIOI

FILLS DE A. FABREGUES

(Papers especials)

Vascongada de Sobres y Bolsas, S. A.

Articles de Papereria
(Rollos teletipo, calculadora, precintos, etc.)

C/. Gumersindo, 85 - 87 - Tel. 25 11 31

PALMA DE MALLORCA

Taller Mecànic

FILLS DE JACINT SOBERATS

Venda de Motors i Bombes

Guarch

Major, 45 - Tel. 85 - SA POBLA

SUBSCRIVIU-VOS A LA REVISTA "LLUC"

VOS OFERIM ARTICLES
SOBRE SOCIOLOGIA, ART,
LITERATURA, CINEMA,
URBANISME, ETNOLOGIA,
PEDAGOGIA, HISTÒRIA,
MÚSICA, TURISME...
I ALTRES ASPECTES DE
LES ILLES

SEMPRE A CURA DEL
MILLORS INVESTIGADORS

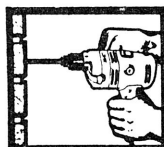
FEIS-NOS ARRIBAR
LA VOSTRA SUBSCRIPCIÓ

FERRETERIA GRIMALT BLANCH

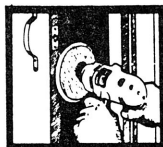
AHORRE TIEMPO Y DINERO CON *Black & Decker*

"HAGALO USTED MISMO"

CON LA TALADRADORA D500 Y SUS
ACCESORIOS PODRA EFECTUAR
INFINIDAD DE TRABAJOS FACILMENTE
(CORTAR, SERRAR, AGUJEREAR,
PULIR, ABRILLANTAR, ETC.)

TALADRAR

PULIR

SERRAR

D 500
1995 PTS.
AHORA
1400 PTS.

GUITART

Black & Decker

DEMOSTRACION
Y VENTAS

FERRETERIA GRIMALT BLANCH

c/ Sindicato, 122-126

c/ Aragón, 19-21

Pza. Navegación, 9 y Cerdà, 2
PALMA DE MALLORCA

Bar Restaurant Ca S'AMITGER

Vos hi serviran uns bons plats
típics de Mallorca

Telèf. 11 - LLUC

BANCA MARCH

Capital desemborsat Ptes. 600.000.000' -
Reserves 1.297.494.000' -
Regularització Llei 76/1961 205.319.464' -

CASA CENTRAL I DOMICILI SOCIAL:
PALMA DE MALLORCA

Carrer de Sant Miquel, 17-19 - Tel. 22.48.05
Apartat de Correus núm. 672
Telex 68.611

Sucursal a Barcelona:
C. Caspe, 17 - Tel. 2.22.06.10
Apartat de Correus 1971
Telex 54.439

Altres 33 Sucursals i Agències Urbanes a les
Balears i a Barcelona

Realitza tota classe d'operacions de
BANCA BORSA CANVI

Aprovat pel Banc d'Espanya amb el número 5.042

POLISSES PER SENTIR-SE SEGURS

Vostè les necessita pel seu
negoci, casa, vehicle... i també
per la seva pròpia vida.

Demani informació sense
compromís a qualsevol de
les nostres oficines i agents.

MARE NOSTRUM
vol estar al seu servei.

DIRECCIÓ GENERAL:
Via Roma, 45 - Tel. 2128 00
PALMA DE MALLORCA